TARİH Konuşuyor

CİLT : 7
SAYI : 44
EYLÜL 1967
125 KURUŞ

Bursa İpeklisinden Prenses Düğünlüğü

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

Tarih — 285

Mevduatta
yüzde
yüz!
Artış

Tasarruflarınıza..
Yüksek faiz
Çeşitli para ikramiyeleri
Esnaf kredisi

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.

(Basın : 10484 - A - 20105)

Tarih — 286

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 7 SAYI : 44 EYLÜL 1967 FİATI : 125 KRŞ.

Sahibi, Yazıişleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

●

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

●

Murabere ve para gönderme adresi
Posta Kutusu 67
İSTANBUL

●

ABONE ŞARTLARI
Yıllık 12 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

●

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

●

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

●

Aboneler için her yıl maliyetine, pantazot cild kapakları verilmektedir.

BİR MÜHÜR ÜSTÜNDEKİ DİLEK...

MEHMET Emin Âli Paşa (1815 - 1871), Tanzimat devrinin "KENDİ KENDİSİNİ YETİŞTİRMİŞ" devlet adamı kervanının unutulmaz simâlarındandı. Babası, ücretle Mısırçarşısının kapısını açıp kapıyan fakir bir kişi idi. On beş yaşında, Bab-ı Âliye, Divan-ı Hümâyun kitabet namzedliğine girerken elinden tutan yoktu : Yedi defa SADRAZAMLIK makamında oturan ve adını yaşadığı devirde fikirde ve eserde unutulmaz izlerle tarihin vefa sinesine tevdi eden elli altı senelik hayatı bugünün ve yarının devlet adamlarına ibret olacak safhalarla doludur: Osmanlı İmparatorluğumuzun Batılı iki büyük demokrasi, İngiltere ve Fransa ile elele, tarih ve coğrafya düşmanı Moskofluğa karşı İLK ve SON savaşı Kırım Harbi, topraklarımızın masûniyet teahhüdü Paris Muahedesi, ferdî hürriyet ve hakların mahfuziyeti Islâhat Fermanı; Âli Paşanın şahsiyetinin üzerinde derin izleri olan himmetlerdi. Kendi vükelâsına : "— Sizin için tek doğru yol, benim ne düşündüğümü öğrenmiye çalışmaktır..." diyen o mağrur Üçüncü Napolyon için Âli Paşa, "ne düşündüğü öğrenilmiye değer adam"dı.

★ ★ ★

Eğer bu Âli Paşanın mührünün üzerine, devrinin tanınmış hattatı Halim Efendiye nefis bir sülüs'le kazdırarak, kendinden sonrakilere oturduğu yüce makamların ebedî kitabesi olarak bıraktığı vediayı, bugün bilinmesi ve hatırlatılmasında zaruret saymasa idim, bu himmetleri kadirşinâs hafızalardan alıp sütunlara getirmiye ne lüzum vardı?

Yok, öyle değil.. 1967 Türkiyesinde Âli Paşanın mührünün üzerindeki yazı başların içinde yaşamıya ve gönüllerde gezinmiye değer...

Şöyle diyor Âli Paşanın mührünün üzerindeki yazı :

Hâk ol ki Hudâ mertebeni eyliye Âli

Yâni, "Sen inandığın gayeler için toprak ol ki, Allah senin adını yüceltsin!.."

Doğru... Doğru amma, herşeyden önce gayesi olacak, O GAYE makbul, muteber, hayırlı olacak, sonra da O'nun adına nefsini adayacak, vakfedecek, bu yolda toprağa düşme cesareti yüreğinde yaşıyacak... Ve, hepsi tamamlanınca himmetlerinin mükâfatını, sadece, Birliğine, Ebediliğine, Yüceliğine inandığın ALLAH'ından bekliyeceksin.

Ne şartlar Yarabbi!.. Zamanımızda adamcıklar, VATAN KURTARAN ARSLAN rolü sırasında ömürboyu garantiledikleri bir sandalya ile bir unvan ve karşılığını bulunca sıra sıra, dizi dizi, meclis meclis, ÂLİ PAŞA oluveriyorlar!.. — K u t a y .

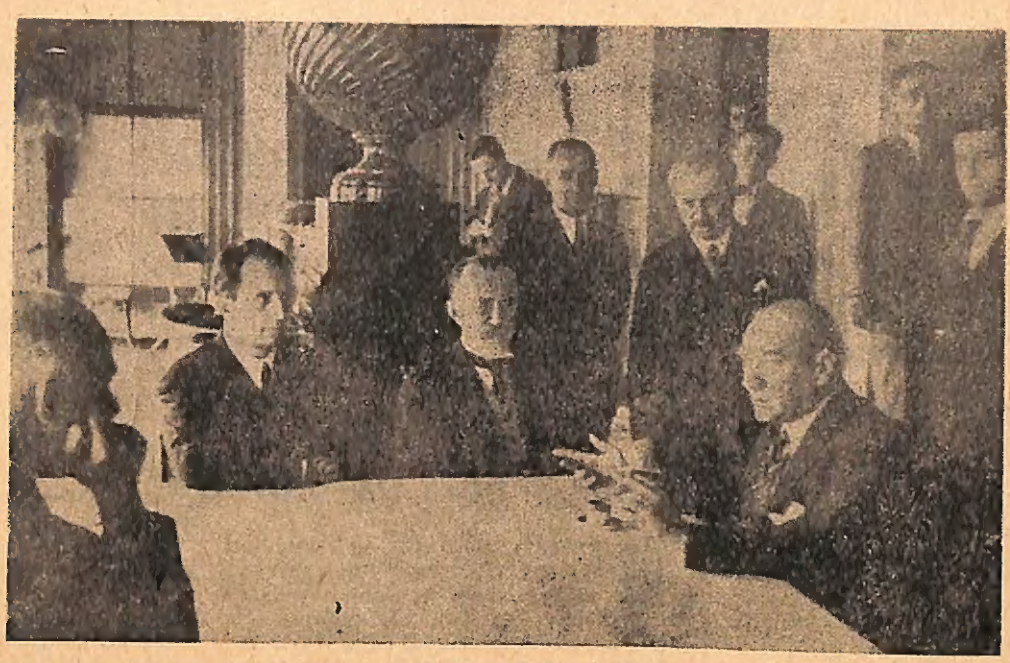

NEREDE O EMEK? Yukarıdaki klişede, Atatürk'ü, (sağ başta) yabancı bilginlerle sohbet sırasında gösteriyor. Türk Dil Kurumunun üçüncü kongresi olan bu toplantıya, milletlerarası şöhrete sahip bilginler katılmış, Türk Dilinin evrensel sorunları ele alınmıştı.

Fakat şurası gerçektir ki, Atatürk'ün bu kongrede Türk Dil devriminden asıl beklediği sonuçlar, ne yazık ki, O'nun bıraktığı yerde olduğu gibi duruyor.

Bugün O'nun beklediği ve umduğu sonuçlara göre, bambaşka yönlere girmiş çabalamalara bakıyoruz da soruyoruz : NEREDE O EMEK?

35 inci Yıldönümünde :

Atatürk ve Türk Dünyasının Dili

Yazan : Cemal KUTAY

Rahmetli General Kâzım Dirik anlatmıştı :

"— Millî Mücadelede menzil müfettiş-i umumîsi idim. Şimdiki neslin pek birşeyler anlıyamadığını tahmin ettiğim bu resmî vazife unvanı, Millî Mücadelede eldeki mevcud yetersiz, kifayetsiz ve başarmıya mecbur, hatta mahkûm olduğumuz büyük dava için cidden gayr-ı kâfi yiyecek, içecek, giyecekleri cephelerin en ileri hatlarına kadar sevkedilmek, kısacası, o zamanın tâbiriyle ordunun iaşe ve ibâtesi vazifesi... Elde mevcud nakil vasıtası hemen hemen sadece kağnılara inhisar ediyordu. Yol yoktu, hatta bazen ileri hatların izi bile yoktu. Halkdan Tekâlif-i Milliyye adı altında aldığımız varyoğunun yüzde kırkı ile millî orduyu ayakta tutmıya çabalıyorduk. İşte benim vazifem bu imkânsızlardan imkân yaratabilmekti...

Tabiî ki, maziden ne bulabilmişsek, onlardan azamî istifadeye çalışıyorduk. Bunlar arasında eski iaşe teşkilâtından elimizde kalan matbu defterler ve listeler vardı. Kâğıt bulmakta öylesine sıkıntı içinde idik ki, matbu sahifelerin arkalarındaki boş yerlerden dahi istifade ediyorduk.

Bir gün, Menzil Müfettişliğinin merkezi olan Konyadan Ankaraya gelmiş-

lim. Sakaryayı takib eden günler idi. Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'i ziyaret ettim. Vaziyetimiz, stoklarımız, yakın gelecekteki durumumuz üzerinde izahat verdim. Sakaryayı takib eden günlerde bizzat Başkumandanın imzası ile ve kabul edilen kanuna göre makam emri olmaktan çok kanun değeri taşıyan tamimle, öyle bir hazırlığa girişmiştik ki, bu devrenin sonunda umumî taarruz olduğunu kavramak güç değildi. İfaya çalıştığım vazifenin hayatîlik vasfı ile olacak, Gazi beni sık sık çağırır, vaziyeti bizzat tetkik ederdi. O gün de elimde dosyalarım huzuruna çıktım. Artık askere arasıra da ET verebiliyorduk. EKMEK durumu da çok şükür düzelmişti. Evvelâ bunları arzetmek istedim. İki defter vardı elimde : Nan-ı azîz ve küşt-ü lezîz terkibleri, matbu sahifelerinin başında idi: Nan-ı azîz, yâni, kutsal ekmek... Küşt-ü lezîz, yâni tadı yerinde et... Bunlar, sadece orduda değil, bütün resmî dairelerde Ekmek ve Et için kullanılan tâbirlerdi.

Gazi'nin gözleri, rakam ve miktarlardan, m ü l â h a z a t hanesindeki izahlardan evvel bu tâbirlere takıldı : Caketinin üst cebinden çoğu zaman kullandığı kurşun kalemini çıkardı, birincisinin üzerine büyük yazı ile E K M E K , diğerinin üzerine E T kelimelerini yazdı, gülerek :

"— Önce askere verdiğimiz yiyeceklerin manasını ve ne demek olduklarını onlara anlatalım, sonra verelim..." dedi. Başkumandan olarak bizzat yazdığını bildiğimiz Tekâlif-i Milliyye emirlerinde kullandığı dil, öylesine sade ve tabiî idi ki, onları, asıl muhatabları olan köylere iletmek için hiç sıkıntı çekmiyor, muhtevâsını değiştirmiyorduk.

Aradan seneler, seneler geçti... Sene, galiba 1936 idi. İkinci Türk Dil Kurultayı Dolmabahçede toplanmıştı. Ben de Trakya Umumî Müfettişi idim. Unutulmamış, davet edilmiştim. Celselerden birisinin sonunda huzuruna kabul etmiş, dil bilginleri önünde sohbet ediyorduk. Nasıl oldu bilmem, bu nan-ı azîz, küşt-ü lezîz hatırıma gelmiş, gayr-ı iradî gülmüştüm. İznini alarak hatırlattım. O da güldü, sonra içini çekti:

"— Öylesine işimiz çok ki, evvelâ halka hergün yediği iki temel ihtiyaç maddesinin adı söylendiği zaman ne manaya geldiğini öğretmemiz gerekiyor... Evde, sokakta, çarşı - pazarda ekmek, et... Devletin dilinde Nan-ı azîz, küşt-ü lezîz!.."

DAHA İLK ZAMANLARDA...

Esas konuya girmeden, Mustafa Kemal'in kültür, dil ve tarih sevgisi hayatındaki yeri, bilindiğinden çok fazla olan rahmetli değerli tarih vesikaları, tarihî eserler, anıtlar ve millî yaşayış araştırıcısı Dr. Rıfat Osman Tosyavî'nin de bir hatırasını anlatacağım :

Sene 1913 kışı... Mustafa Kemal, Sofya sefareti ataşamiliterliğine tâyin edildiği günlerde Edirneye uğramış ve sadece sevdiği değil, saydığı Dr. Rıfat Osman'a misafir olmuş. Bu ziyaret, Anafartalar'dan sonra, izinli olduğu müddet içinde yine tekrarlanacak ve yakın münasebetleri ömür boyu sürecektir.

1913 kışı buluşmalarında, uzun gecelerini, Dr. Rıfat Osmanın zengin kütüphanesinde geçiriyorlarmış. O günler Mustafa Kemal, doktora şu hatırasını anlatmış :

"— İkinci Meşrutiyetin ilânından önce Selânik'te arkadaşlar toplanır, sohbet ederdik. Hakkı Baha bir Osmanlı Tarihi hazırlıyordu. Tamamlanmış kısımlarını bize okur, fikirlerimizi alırdı. Kendisine şunu sormuştum :

"— Bu tarihi kim için yazıyorsunuz?"

Şaşırmış ve sualimi tam anlıyamadığı için cevap verememişti. İzah ettim:

"— Talebe için ise anlamaz. Halk için ise hiç anlamaz. Çünkü kullandığınız lisanı ikisi de kavrıyamaz. Münevverler ve zadegân için ise Naima'da var, Cevdet Paşa'da var, hatta Hammer'de var!.. Fikir ne kadar güzel ve doğru olursa olsun, evvelâ bu fikri okuyanın dil olarak anlaması şart... Bunun için ne düşünüyorsunuz?"

İşte, bu kütüphaneyi dolduran bu kadar güzel ve ebedî eserlerin sahipleri, ne olur, benim Hakkı Bahaya sorduğum sualin cevabını ellerine kalemlerini aldıkları zaman düşünmüş olsalardı..."

Görüyoruz ki, Mustafa Kemaldeki SADE DİL hasreti, halka gerçekleri anlatabilmek, geçmiş ve geleceği kucaklaştırmak, düşünce ve ülkü birliğinin sağlam temeli olarak daha ilk zamanlarda yer etmiş dilekmiş...

Böylesine derin gençlik ve oluş varlığı hâlinde, bütün halkın kavrıyabileceği ana - dil hasreti bağrında yerleşmiş olan Mustafa Kemal, vatanın mukadderatı üzerinde söz sahibi olunca 12 Temmuz 1932 de TÜRK DİL KURUMU'nu kurdurdu. İlk adı TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ olarak düşünülmüş olan hareketi, TARİH TEZİ ile bağdaştırınca, sadece araştırma ile yetinmenin kifayetsizliğini anladı, ona, etkisi kendisinden sonra da devam edecek benlik kazandırmak istedi. Ne yazık ki, her devrim hareketinde olduğu gibi, ne istediğini bilemiyen ifratçılar, buraya da sarı alev gibi girdiler ve kendi havalarını sindirdiler..

Veled Çelebi anlatır :

"— Türk dili için müstakil bir müessese kurmak ihtiyacını, zannediyorum ki, Harf İnkılâbından sonra hissetmişti. 1930 senesi 1 kasımında Türkiye Büyük Millet Meclisini açış nutkunu verdiği günün akşamı, beni, Çankayaya davet etti. Sofrada, mutad hilâfına malûm zevat pek yoktu. Yemek erken tamamlandı, köşkün ikinci katındaki büyük çalışma salonuna geçtik. Ortadaki masanın üzerinde muhtelif lisanlarda kitaplar tasnif edilmiş vaziyette duruyordu. Onların önünde ve ayakta, kısaca gayesini izah etti.

Bu izahata göre arzusunu sadece TETKİK mahiyetinde telâkki etmek imkânsızdı: Bu, bir TETKİK değil TESİS olacaktı. Böyle neticeleri de, ancak, gayesi malûm müstakil hareket ve onu temsil eden müesseseler başarabilirdi. Görüşümü, huzurunda her zaman yapıldığı üzere çok açık ve rahat anlattım. Başıyla mütemadiyen sözlerimi tasdik ediyordu. Yüzündeki memnuniyet alâmetlerini asla unutamam. Düşüncelerimi tamamladığım zaman, nâdir görülen şekilde heyecanlı idi. TETKİK CEMİYETİ tâbiri, TESİS EDEN manasına önce MÜESSESE, sonra onun Türkçe anlamı olan KURMAK'dan K U R U M olarak böylece kararlaştı.

Bir başka gün de, Mevlâna'nın babası Bilginler Sultanı Bahaüddin Veled'in Türkçe dörtlüklerinden birisini göstererek :

"— Mevlâna'nın farsça dörtlüklerinden aynı manaya geleni var mıdır?" diye sormuştu. Vardı... Söyledim. İkisi arasında mukayese yaptı. Sonra şu hükme vardı :

"— Mevlânâ çapında bir kudret, düşüncelerini ana dili ile ifade etmeyi denese imiş, Türkçemiz neler kazanacakmış..."

Atatürk, Türkçenin engin ve zengin edebî dil olabilme vasfına samimiyetle inanmıştı. Bu gayesi için bütün yolları denemek istemiştir. Güneş - Dil Teorisi gibi aramaları da, bu gayesinin tecellileri arasında sayılmak lâzımdır. Türkçenin bugünkü hâle nasıl gelebildiğini bilmiyenler için ifrat sayılabilecek denemelerin üzerinde asla ısrar etmemiştir. Yalnız, böyle ifrat sayılacak hareketler denenmemiş olsa idi mevzuun ilk gününden düşündüğü gibi cezrî mahiyeti yerine, bizim, ancak on sene uğraştıktan ve Türk Ocağında bile tartıştıktan sonra eski harflere sokabildiğimiz TÜRK kelimesini, eski harflerle (VAV) lı, yâni bugünkü (Ü) lü yazma zaferimiz gibi garip misaller hayatımızı doldürurdu. Zaten tahmin ederim ki, harf inkılâbından sonra dil'in sadeleşmesi yazılandan murad edilenin anlaşılabilmesi için kaçınılmaz zaruret de olmuştu."

ASIL GAYESİ ÜZERİNDE TAHMİNLER :

Maarif vekâletine, Türk Dil ve Tarih hareketlerini mihverine oturtabilecek kökten emeği vermek için getirttiği malûm olan rahmetli Dr. Reşit Galip'in ölümünden sonra, ardında bıraktığı ve o yıllara ait bu emeklerin asıl hedeflerini izah bakımından çok değerli olan vesikaları arasında, Türk Ana - Vatanında yaşıyan Türk kavimlerinin lehçeleri ile Osmanlı Türklerinin lehçesi arasındaki farkları beş yüze yakın ana kelime üzerinde mukayese eden bir dosya, Reşit Galip'in kardeşi, eski Roma ve Londra büyük elçimiz Hüseyin Ragıp Baydur'da imiş. Baydur bu dosyayı, Maarif vekili Reşad Şemsettin Sirer'e vermiş. Dosyadaki beşyüz kelimenin karşılıkla-

Atatürk, hayatında SON olarak bulunduğu ÜÇÜNCÜ dil kurultayında : (24 Ağustos 1936) Abdülhak Hâmid Tarhan ve İbrahim Necmi Dilmen'le sohbet halinde..

rına, el yazısı ile ilâveler yapan Atatürk, sonuncu sahifenin kenarına, yine el yazısı ile şu mutalâasını ilâvet etmiş :

"— Eğer bu kadarcık bir söz birliği sağlanabilirse, bütün Türklerin aynı dili kullanmaları mümkün olabilir. Bu ne demektir? Bilir misiniz!.."

Ve, bir başka köşeye de şu not'u eklemiş :

"— Sadri Maksudi Arsal, Reşit Rahmeti Arat, Ağakay ve ötekilerle inceleme..."

Atatürk'ün TARİH TEZİ'ni bilenler için böyle bir aramanın nasıl neticeye bağlanmasını arzuladığını tahmin edebilmek güç olmasa gerektir : O, dünya yüzündeki bütün Türklerin siyasî yollardan önce, kültür ve düşünce yolundan birleşeceğine gönülden inanmıştı. Büyük bir devlet adamı, emsâlsiz asker, hakikatleri çıplak görebilen realist şahsiyet olarak, milletine gerçekleşmesi imkânsız hiç bir hayâl'i mânevi miras olarak bırakmak istememiştir. Fakat hiç bir siyasî bâdire veya barikad, onu, içine kapanık ve halefleri gibi korkak da yapmamıştır : Çapının eşsizliği ve şahsiyetinin müstesnâlığı da buradadır.

Birinci Dil Kurultayı 26 Eylül 1932 de Dolmabahçe Sarayında toplanmıştı. Birinci Türk Dil Kurultayı Türk Dil Kurumunun ilk nizamnamesini ve çalışma programını tasdik etti, genel merkez kurulunu seçti. İkinci Kurultay 18 Ağustos 1934 de, üçüncüsü 24 Ağustos 1936 da toplandı. Bilhassa bu üçüncü kurultayın safları arasında bulunan yabancı bilginlerin ülkelerine döndükten sonra, Türk Dil ve Tarih kurumlarının Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliği altındaki çalışmaları için ortaya koydukları hakikatlerin tahlilinde, Türk Milliyetçiliği buram buram tüten ve gerçekleşmesi Atatürk'ün büyük özlemi olan yüce ülkü halindedir. Hatta hayatında bile, çeşitli çıkarcılardan, her alanda denedikleri ana yoldan uzaklaşma günlük çabalarının, O'ndan sonraki çıkmazlıklarını, BÜYÜK ÜLKÜ ile karşılaştırmak haksızlıktır.

Sicilli kızılından ham yobazına, bu ülkede bir lokma bir hırka zavallığından doymak bilmez çıkarıcısına kadar bütün UÇ'ların muhteşem varlığını siper ederek Türkiyeyi bilinmez yollara ittiği günümüzde, sevgili Atatürk'ü, temel ülkülerinin ışığında görebilmek, yaşadığı devrin çetin şartları içinde gerçek yüzünü, iz'anlarımıza ve anlayışımıza emanet ettiği asıl gayeleri içinde değerlendirmek emeğini kimler yapacak?

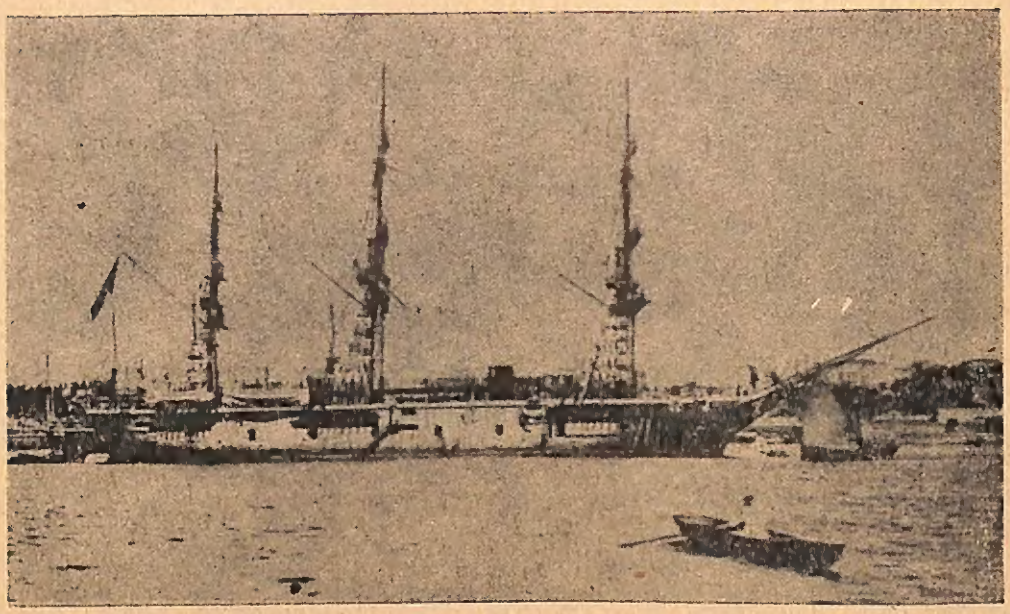

1889 yılında Sultan İkinci Abdülhamid tarafından Japonya'ya gönderilen Ertuğrul firkateyni.

581 denizcimizin hayatına malolan

ERTUĞRUL DENİZ FACIASI

Yazan : A. Cemaleddin SARACOĞLU

Büyüklü küçüklü yüzlerce adadan örülmüş bugünkü Japonya İmparatorluğunun bir küçümencik adasında (bizim Büyükada'mız çapındaki bir adasında) bir anıt yükselir. Bu anıt, bundan yetmiş sekiz yıl önce, 16 eylül 1889 da, o sularda batan **Ertuğrul** Firkateyn-i Hümayununun kazada boğulan 581 subay ve erinin hatıralarını yaşatmak için dikilmiştir.

Türk - Japon dostluğunu perçinlemek amacile dikilmiş olan bu anıtın iki yönlü kitabesinde şu satırlar göze çarpar:

"Tuğamiral Osman'ın komutasında Türkiyeye dönen "Ertuğrul" harp gemisi 16 eylül 1889 da Kaşinozaki açıklarında fırtınadan batmış ve 581 subay ve er boğulmuştur. Bu onörlü deniz şehitleri Uşima halkı tarafından toplanmış ve üzerlerine bu mezarlık kurulmuştur.

Türk - Japon Tecim Kurumunun yardımile 5 nisan 1929 da düzeltilen Ertuğrul şehitliği, 16 mayıs 1937 de Tokyo Büyükelçimiz Hüsrev Gerede'nin aracılığı ve Vakayama ilinin koruması ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından yenileştirilmiştir.

Sağlıklarında kurdukları Türk - Japon dostluğunu ölümlerile sonsuz yapan kutlu şehitler önüne bu anıt dikilmiştir." (1)

Ertuğrul fırkateyninin Japonya seferini hiç duymamış, yahut şöyle üstünkörü işitmiş genç kuşağı aydınlatmış olmak için evvelâ bu sefer hakkında kısa bilgi vereyim :

Bu Türk savaş gemisi Japonyaya bir

(1) 16 eylül 1964 tarihli "Cumhuriyet" gazetesinde sayın Alaeddin Berk'in kalemile yayınlanmış olan bu kitabeyi aynen tekrarlıyor, değerli yazara şükranlarımı sunuyorum. — A.C.S.

siyasî amaçla Osmanlı Padişahı Sultan İkinci Abdülhamid tarafından gönderilmişti. O devirde Osmanlı hükümdarları aynı zamanda bütün Müslümanların da Halifesi oldukları için çok zeki, pek ince düşünür bir diplomat yaradılışındaki bu padişahın, kendisini hasta eden, kötü ve memlekete zararlı davranışlara götüren vehim (kalbe istemiyerek ârız olan vesvese, kuruntu) buhranlarına tutulmadığı vakit çok yerinde kararlar da alırdı. Abdülhamid Han merhum, böyle salim düşünceli bir gününde Uzak - Doğuda gün geçtikçe kuvvetlenen, yükselen ve büyük bir devlet haline gelme yolunu tutan Japonya İmparatorluğu ile bir dostluk, yakın ilişkiler kurmak, hem de Uzak - Doğudaki sayıları milyonlara varan İslâmlar âlemine Halife sıfatile kendisini tanıtmak amacile o uzak sulara bir Osmanlı savaş gemisi göndermek arzusuna kapılmıştı.

Arasıra düşünürüm de, İkinci Abdülhamid'in bu Japon dostluğunu ısrarla araması ve üstünde dikkatle durması olayını bu cin fikirli Türk padişahının bir gün olup Japonyanın büsbütün kuvvetlenerek tabiî düşmanı Rusya İmparatorluğuna da behemehal saldıracağını ve 1894 de Çin'i olduğu gibi, Moskofları da yeneceğini öngörüsünde bulurum. Nasıl ki, 1894 yılında Abdülhamid'in bu kehaneti gerçekleşmiş Çin - Japon ve on yıl sonra da Rus - Japon Savaşı olmuş, bu iki savaş sonunda da gülünecek Japonya, hem Çin, hem de Moskof İmparatorluğunu dize getirmeyi başarmıştı.

Osmanlı padişahının bu öngörüsüne bir diyecek yoksa da, keskin bir zekânın doğurduğu bu parlak plânın tatbiki alanında büyük bir hata, hatta o devrin Bahriye Nazırı başta gelmek şartile, büyüklerini yerin dibine geçirecek bir günah gizli idi ki, bu da seferi yapmaya seçilen savaş gemisinin tesbiti meselesinde gösterilen ihmal ve umursamazlık idi. Evet padişah beş yıl sonra kendini gösterecek bir Çin, on yıl sonra da belirecek bir Moskof zaferini Japonlar hesabına belki görebilmişti amma, bu uzun sefere memur edilen Ertuğrul fırkateyn-i hümayununun köhneliğini, devrini yaşamış bu yorgun teknenin böyle uzun, çok uzun bir yolculuğa tahammül edebilecek bir tekne olmadığını her nedense kestirememişti.

ERTUĞRUL FIRKATEYNİ YAŞLI VE YORGUN BİR GEMİ İDİ

Resmî kayıtlara göre "Ertuğrul", o devrin "ahşap uskur fırkateyn-i hümayunları" arasında yer alan, yani evvelce yelkenli bir ahşap savaş gemisi olarak yapıldığı halde, sonra içine makine konulan 280 İngiliz ayağı (takriben 85 metre) uzunluğunda, 50 ayak (takriben 15 metre) genişliğinde, 2344 ton ağırlığında devrinin güzel bir teknesi idi. İstanbul tersanesinde yapılmıştı. 600 beygir kuvvetinde bir makinesi vardı. Seferî mürettebatı 41 subay, 429 erbaş ve er olmak üzere 570 kişi idi. Ne var ki, 1863 yılında yapılmış olduğu için bir hayli yaşlanmış, faal hizmet süresini çoktan doldurmuştu. Asıl önemli olan nokta, o zamanki donanmamızda "Mesudiye" gibi zamanın en kudretli ve modern demir bir harp gemisi, dört tane yine modern ve demirden yapılmış "Osmaniye", "Orhaniye", "Mahmudiye", "Aziziye"ler, yine demirden "Asar-ı Tevfik" gibi zırhlı fırkateynler bulunduğu halde devletin böyle önemli millî bir vazifeye "Ertuğrul" gibi modası çoktan geçmiş, normal ömrünü yaşamış köhne bir gemiyi memur etmesi gerçekten şaşılacak, hatta üzerinde ibretle durulacak bir gaflet şaheseridir.

Haydi diyelim ki, bu saydığımız fırkateynler pek büyük Japon sularına kadar yapacakları uzun sefer devlet hazinesine pahalıya malolacak gemilerdi ve bundan dolayı gönderilmediler, iyi amma, yine o zamanki donanmamızda "Ertuğrul" büyüklüğünde, fakat yine demirden yapılmış yarım düzüne modern zırhlı korvetler yer alıyordu ve bunlardan biri neden gönderilmemişti de sanki inadına yapılıyormuş gibi o köhne "Ertuğrul" böyle önemli bir vazifeye memur edilmişti? Bu soruya bir tek cevap verilebilir: Saydığımız bütün bu modern fırkateynler, korvetler ya İngiliz, ya Fransız tersanelerinde yapılmış gemilerdi. "Ertuğrul", bir Türk tersanesinin mahsulu olduğu için Japonlara Türk yapısı bir gemi gönde-

rilmek istenmişti. Fakat bu görüşe de iltifat etmek, bu özrü kabul etmek imkânsızdır. Çünkü, böyle bir görüşün kabulu icap ederse, buna da cevap olarak yine modern, demirden yapılmış fakat İstanbul tersanesinin mahsulü bir zırhlı korvet olan "Mukaddime-i Hayır" gösterilebilirdi. 1879 yılında hizmete girmiş olan bu yepyeni gemi 1600 ton, yani Ertuğrul'dan daha ekonomik bir büyüklükte idi ve Türk el emeğinin güzel bir örneği idi. Ne var ki, bu modern savaş gemisi yalnız makina kuvveti ile sefer edebilirdi ve gemici tabiri ile "Kaba Sorta" denilen tam takım yelken tertibatından yoksundu. Bu yüzden de sefer bir hayli pahalıya mal olabilirdi.

Her ne ise, o zamanki bahriyemiz bu Japonya seferine Ertuğrul'un memur edilmesini münasip görmüş, devrin en güzel, en seçkin Türk gemicileri mürettebat olarak bu gemide toplanmış, fazla olarak mürettebata yeni elbiseler dağıtılmış, bunların Japonyada iyi bir tesir yaratmalarını sağlamak bakımından hiç bir şey esirgenmemişti.

Ertuğrul'un süvarisi Kaymakam (yarbay) Ali Bey Kaptan zamanının en usta, en değerli deniz subaylarımızdandı. Millî Eğitim Bakanı rahmetli Hasan Âli Yücel'in annesinin babası olan merhum Ali Bey Kaptan, daha yola çıkmadan evvel Ertuğrul'un esaslı bir tamire ihtiyacı olduğunu ilgililere bildirmişti. Fakat padişah geminin sefere hazırlanmasını irade etmiş olduğundan, kimse uzun zaman alacak esaslı bir tamire başlanmasının padişah iradesine bir nevi itaatsizlik, hatta saygısızlık olacağını ileri sürerek bu haklı isteği yerine getirmek istemedi. Ertuğrul o halile yola çıkmak zorunda kaldı.

DENİZCİ ELÇİ OSMAN BEY

Gemide süvariden başka bir de Albay Osman Bey isminde ikinci bir âmir vardı. Osman Bey merhum da zamanının değerli denizcilerindendi ve rütbe bakımından süvari rahmetli Ali Beyden de yüksekti. Vazifesi, padişahın hususî elçisi olarak Japonya İmparatoruna Abdülhamid'in gönderdiği pırlantalı birinci rütbeden Osmanî nişanı ile diğer kıymetli hediyelerini sunmaktı. Devrin Bahriye Nazırının damadı olan bu Osman Bey, gemi Singapur limanına varınca rütbesi amiralliğe yükseltilmiş, padişahın hususî elçisi tuğamiral olmuştu ki, bu da Abdülhamid merhumun bu Japonya seferine verdiği önemin başka bir belirtisi idi.

Ertuğrul İstanbul'dan merasimle uğurlandı ve 1888 yılı temmuzunun sonuncu günü Süveyş kanalından geçerken ilk arızalar da başgöstermiye başladı : Geminin dümeni yerinden çıkıp kopmuştu. Akdeniz sularını geçip daha Kızıl Denize varılmadan başgösteren arızalar bütün sefer süresince birbirini kovalayıp devam edecekti. Çünkü, bir savaş gemisi göndermek düşüncesi ne kadar yerinde, ne derece devrin politikasına uygun idi ise, bu fikri tatbik mevkiine koyacak geminin seçilmesi alanında alınan karar o kadar sakattı.

Daha yola çıkmadan bu nitelik, ilgili makamlara duyurulamamış değildi amma güzel Ertuğrul'un bu kadar uzun bir yolculuğa tahammül edemiyecek kadar yaşlı olduğu bir türlü anlatılamamıştı. Çünkü padişah geminin süvarisi Ali Bey Kaptanla hususî elçisi Osman Beyi huzuruna kabul etmiş, kendilerine :

"— Sizlerden sadakat ve cesaret bekliyorum!" yolunda bir söz sarfetmişti ki, padişah iradesi demekti bu... Ve, bir irade-i şahaneye hangi babayiğit karşı durabilirdi?.. 33 yıl Osmanlı İmparatorluğunun kaderini elinde tutmuş olan İkinci Abdülhamid'in bütün saltanatı süresince bu hal sürüp gidecektir: İyi ve yerinde alınmış kararların en kötü, en münasebetsiz şekilde tatbik alanına konulmuş olması... Zaten keyfî bir idare olan otokrasi ile temeli müşavereye dayanan Demokrasi idareleri arasındaki büyük farkın bütün feyzi ve incelikleri de bu noktada belirmiyor mu?..

Her ne ise, biz dıştan görünüşü zarif ve güzel, içten manzarası ise bir hayli perişan Ertuğrul'umuzun takip ettiği rotaya dönelim: Gemi 31 temmuz 1888 de Süveyş kanalından geçerek yoluna devam etti. Beş ay sonra da 1889 yılı ocak ayının ortalarında Singapur'a vardı. İşte padişahın hususî elçisi Albay Osman Bey, rütbesinin Amiralliğe

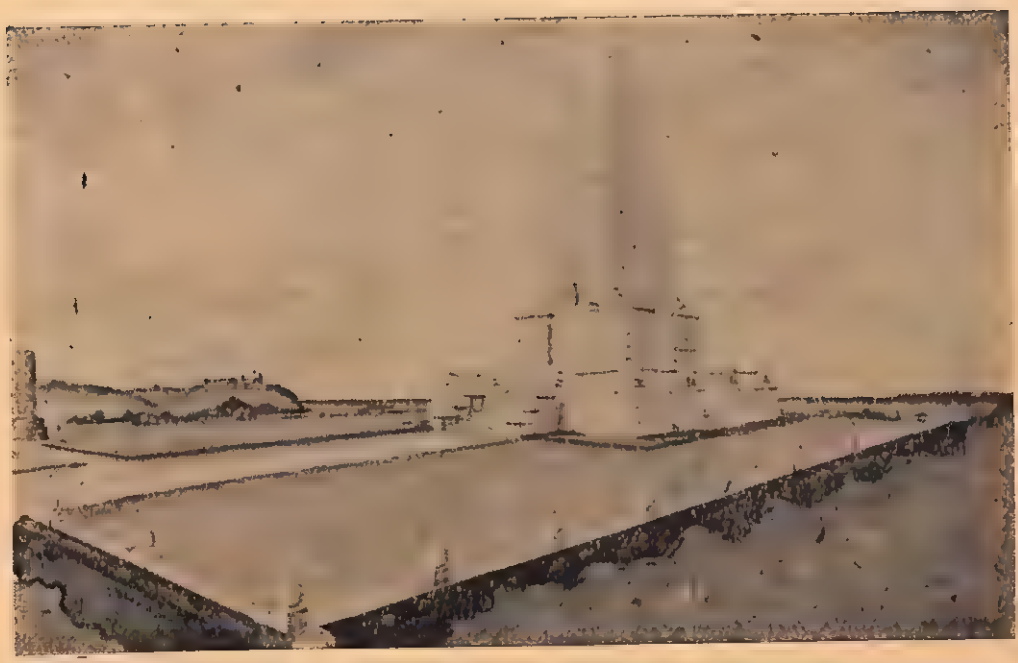

Nippon'da Türkiye Cumhuriyet Hükümeti tarafından 1937 yılında yaptırılan Ertuğrul şehitliği anıtı.

yükseltilmiş olduğunu bu limana varılınca öğrendi.

Gemi her uğradığı limanda merasim ve heyecanla karşılanıyordu. Hele yıllarca sularında bir Türk savaş gemisi görmemiş, nurlu Ay - Yıldız'a seneler süren ateşli bir hasret içinde yaşamış olan İslâm toplumlar, karşılarında Halifenin ünlü, şerefli sancağını taşıyan bir harp gemisi görünce, sevinçten kaplarına sığamıyorlardı. Yabancı boyunduruğu altında yaşayan Müslümanları bu beklemedikleri ziyaret coşturuyordu.

ERTUĞRUL YOKOHAMA LİMANINDA

Nihayet Ertuğrul 1889 yılı haziranının ilk haftasında Japonyanın Yokohama limanına ulaşarak funda demir etti ve yolda geçirilen sayısız sakatlıklar ve yapılan tamirlerin doğurdukları zorluklar, zahmetler unutulmuş oldu. Çünkü Japonlar kendilerini ziyarete elen bu Türk gemisini protokol nezaketlerini çok aşan içten gelme bir sevinç ve gösterilerle karşılamışlardı. Limandaki irili ufaklı bütün Japon savaş ve tecim gemileri alay sancaklarile donatılmışlardı. Atılan selâm toplarının barut dumanları arasında nazlı nazlı dalgalanan ay yıldızlı Türk, güneşli Japon bayrakları birbirlerile kucaklaşıyor, öpüşüyorlardı. Japonlar öz sularında ilk defa gördükleri bir Türk savaş gemisinin derli toplu görünüşüne, tertemiz kıyafetli mürettebatın ağır başlı davranışlarına, kendilerine karşı gönülden gelen ılık bir ilgi gösterişlerine hayran olmuşlardı. O zamana kadar Japon limanlarına inen yabancı savaş gemilerinin yüksekten bakan, karşısındakini küçük gören sarhoş mürettebatına mukabil Türk gemicilerinin saygılı davranışları, Uzak - Doğunun bu çalışkan, yurtsever milletinin kalbini daha ilk günlerde fethetmişti.

İşte yolda tuğamiral rütbesine yükseltildiği için artık Osman Paşa olan hususî elçi karaya çıkıp Tokyo'da Japon İmparatoru Meiji'ye Osmanlı Hükümdarı İkinci Abdülhamid Hanın kendisine gönderdiği birinci rütbeden Osmanî Nişanını ve diğer hediyelerini sunduğu vakit, Japon İmparatoru Türk Sultanının bu hususî elçisine büyük iltifatlarda bulundu. O zamana

kadar hiç bir yabancı devlet elçisine gösterilmiyen gönülden bir ilgi gösterdi. Osmanlı Padişahının bu nazik jesti kendisini son derecede duygulandırmıştı.

Türk gemicileri Tokyo'da üç ay misafir kaldılar. Japonlar da Türkler gibi konuksever bir millet olduğundan levend endamlı, temiz kıyafetli, saygılı davranışlı Türk denizcileri, içten gelen bir sevgi ile izaz ve ikram gördüler, gittikleri her yerde candan bir ilgi ile karşılandılar. Hele bir cuma günü Türk mürettebatın bir meydanlıkta, bir arada namaz kılışları Japonları çok ilgilendirdi. Tanrının karşısında el bağlamış yüzlerce delikanlının hep birlikte rükûa, secdeye varışları, sonra iki ellerini kaldırıp niyaz edişleri, Japonlar üzerinde büyük etki yarattı. Hakkın huzurunda alınlarını topraklara süren bu temiz yürekli gemicilerin şu tevekkül ve tevazuları, İslâm dininin büyüklüğünü bütün açıklığı ile ortaya seriyordu.

DÖNÜŞE HAZIRLIK

Ertuğrul mürettebatı Japon başkentinde üç ay ağırlandıktan sonra gemilerinin demir üstünde yattığı Yokohama limanına döndüler. Osman Paşa padişahtan avdet emri almış, dönüş hazırlıkları başlamıştı. Ertuğrul'un Yokohama limanında demir üstünde yattığı uzun süre içinde gemiyi incelemeğe fırsat bulan dost Japon mütehassısları, esaslı bir tamire tabi tutulmadan dönüş yoluna çıkılmamasını tavsiye ettiler. Hele o sularda büyük bir tehlike yaratan tayfun rüzgârlarının esme mevsiminin yaklaştığı şu günlerde bunun büyük bir felâket yaratabileceğini söylediler. Fakat Osman Paşa Padişahın emrinden dışarı çıkamazdı. O dönüş emrini almıştı ve herşeye rağmen Anavatan sularına dönmek zorunda idi.

Ertuğrul işte tam bu fırtınalar mevsimi olan eylül ortasında Yokohama'dan ayrıldı. Denizcilerin meşhur bir sözleri vardır : **"Deniz ihtiyatsızlık ve kusur kabul etmez"** derler. Doğru bir lâftır. Ertuğrul o ihtiyar, yorgun gövdesi ile esaslı bir tamir görmeden, bütün Pasifik Okyanusunu allah bullak eden fırtınalar, kasırgalar, tayfunlar mevsiminde dönüş yolunu tutmamalı idi. Fakat dediğimiz gibi ne çare ki Padişah **"artık dönün!"** demişti ve mutlaka dönülecekti.

Ertuğrul Yokohama'dan kalkışından iki gün sonra 1889 yılı eylülünün on altıncı günü Japonların Kumanonoda dedikleri "Ayı Denizi" ne ulaştı. O güne kadar pek müsait bir havada elverişli bir yolculuk yapılmıştı. Deniz sanki biraz sonra Türk gemicilerine göstereceği öfkeli abûs çehreyi peçelemek istiyormuş gibi başlangıçta pek uysal davranmıştı. Lâkin gemi bu tehlikeli "Ayı Denizi" bölgesine girince, hava bulutlanmış, çok geçmeden büyük bir fırtınanın bütün alâmetleri belirmeğe başlamıştı. Rüzgâr gittikçe sertleşiyor, dalgalar büyüyordu.

O gün öğleden sonra Ertuğrul bocalamaya başladı. Makina bütün gücü ile çalıştırıldığı halde, kasırga yorgun ve köhne tekneyi önüne katmış Funakosa kayalıklarına doğru karşı konulmaz bir kuvvetle sürüklüyordu. Geminin süvarisi rahmetli Ali Bey Kaptan tecrübeli, cesur bir denizci idi. Ne çareki, rüzgârın şiddeti karşısında ihtiyar tekne emir dinlemiyordu.

Hava kararduktan sonra deniz ve fırtına büsbütün azdı. Dağ yüksekliğinde dalgalar birbirinin peşisıra tekneye yükleniyor, Ertuğrul bu amansız saldırılara dayanamıyordu. Bütün yelkenler istinga kaluma edildiği, yani indirildiği ve makina bütün gücü ile çalıştırıldığı halde ihtiyar tekne kayalıklarla dolu sahile doğru sürükleniyordu. Saatler süren insan gücü ile denizin amansız kudreti arasındaki boğuşma, nihayet korkunç bir facia ile sonuçlanmak üzere idi. Nitekim, karanlık iyice bastırıp saat gecenin yarısına bir kaç saat kala Ertuğrul Funakora kayalıkları üstüne düştü ve korkunç bir çatırdı ile bu kayalıklara bindirdi. Artık olan olmuş, ihtiyar Ertuğrul saatlarca boğuştuğu kasırganın amansız darbeleri altında mağlûp olmuştu.

Gemi kayalıklara bindirdikten sonra Süvari Kaymakam Ali Bey Kaptan vakit kaybetmeden **"terk-i sefine"** emrini vermişti, yani artık yapacak bir iş kalmadığından mürettebat gemiyi ter-

kedip herkesin canını kurtarmakta serbest olduğu bildirilmişti. Fakat o zifirî karanlığa, o dağ gibi yükselen dalgaların beyaz köpükler saçarak hışımla kırıldıkları kayalarla dolu meçhul bir noktada can kurtarmak da imkân dışında idi.

BİR TÜRK AMİRALİNİN KAHRAMANLIĞI

"Terk-i Sefine" emri verildikten sonra Hünkârın hususî elçisi Tuğamiral Osman Paşanın tam bir Türk denizcisine yaraşan kahramanca davranışı hakkında sağ kurtulanların ifadesine göre, Ertuğrul kayalıklara bindirdikten sonra, herkes gemiden uzaklaşmaya çalışırken bir yaver Osman Paşayı telâşla büyük üniformasını giyerken ve nişanlarını takarken bulmuş, heyecanla kendisine :

"— Paşa hazretleri acele ediniz, batıyoruz. Hepimizin denize atlaması lâzım" demişti. Osman Paşa sakin ve vekarlı idi. Yavere :

"— Ben Ertuğrul'un mukadderatına iştirak ediyorum, onunla batacağım. Siz atlayın oğlum." cevabını vermişti. Geminin Süvarisi Kaymakam Ali Bey merhum da mürettebatın batmakta olan gemiyi terketmesi hususunda gereken emirleri veriyor, fakat kendisi kaptan köprüsünden ayrılmıyordu. O da fırtınanın uğultuları, dalgaların gürültüleri arasında ikiye bölünüp batan gemisi ile birlikte batıp şehitler kafilesine karışmış oldu. Gemi batarken Amiral Osman Paşa, Süvari Kaymakam Ali Bey, İkinci Kaptan Binbaşı Nuri Bey ve gemi subaylarından bir çoğu büyük üniformalarını giymişler, nişanlarını takmışlar, Türk sancağını selâmlıyarak gemilerinin mukadderatına iştirak etmişlerdi (2).

Bu korkunç deniz dramından ancak 69 kişi yüzerek sahile çıkıp canlarını kurtarabildiler ki, bunları sonra iki Japon savaş gemisi "Heyei" ile "Kengo" firkateynleri İstanbul'a getirdiler. İkinci Abdülhamid de bu iki Japon gemisi mürettebatını Türk konukseverliği yasasına uygun olarak ağırladı, hatta sarayda kendilerine ziyafet verdi.

Ertuğrul deniz faciasında "Ayı Denizi"nin azgın sularında şehit düşen Türk gemicilerinin aziz hatıralarını rahmet ve fatihalarla anarken, kazadan sonra Vakayama valisinin yaptırdığı anıtın bir kitabesindeki şu satırları yeni kuşağın ibret nazarlarına sunmaktan kendimi alamıyacağım :

"— Rüzgâr Tanrısı öfkelenince koca gemi de kuvvetsiz oldu. Delegeler şehit düştülerse de, bu olay dostluğumuzun temeli oldu. Hatırasını taşa oyuyoruz, taziyetlerimizi sunuyoruz, geleneksel Türk - Japon dostluğunun ebedî olmasını dileriz."

İkinci Abdülhamid Han tedbirsizlik ve ihmalin 581 kurbanını unutmadı, 1904 yılında İngiltere'de yaptırdığı maiyyet yatına bu ihmalin hazin kurbanı Ertuğrul'un adını verdi ve şanlı ismin Türk bahriyesinde yaşayıp gitmesini sağladı. Bilindiği gibi bu son Ertuğrul gemisi Cumhuriyet devrine kadar ulaştü, hatta aziz Atatürk merhumu çeşitli seyahatlerinde sinesinde taşımak mutluluğuna da erdi.

(2) **Feridun Fazıl Tülbentçi, "Hürriyet" gazetesi, 3 mart 1957 "Türk Denizcilik Tarihinin En Büyük Faciası" makalesinden.**

ÇÖL'e akan altınların unutturduğu gerçek

İsrailin Kuruluşunda Arapların Gafleti

Yazan : M. Şevki YAZMAN

Sene 1917 sonları... Galiçya cephesinden Filistin cephesine geldiğimiz zaman, karşımızda yalnız İngilizlerin General Allenby ordusu değil, bir de Şerif Faysal'ın Arap ordusu vardı. Daha doğrusu Suriye, Filistin Arapları toptan bize cephe almış durumda idiler. Buna Araplar o zaman için *İstiklâl Savaşı* adını veriyorlardı. Fakat kimin kucağında? Zamanın en büyük ve güçlü emperyalisti İngilterenin yanında ve kucağında olarak... Dahası var! Filistinin muhtelif sahalarına yayılmış, mal, mülk sahibi olmuş, daha o zamanlar emsalsiz işletmeler meydana getirmiş İsrail kolonileri de bu ad altında ve İngiliz - Amerikan Yahudi bankalarının yardımı ile Araplardan satın aldıkları bu topraklarda eski sahiplerini de köle ve işçi olarak kullanmıya başlamışlar, muazzam portakal bahçeleri, okaliptüs ormanları ve ekim sahaları meydana getirmişlerdi.

Yahudilerin toplu ve koloni halinde Filistine göç etmeleri 1917 den belki elli sene evvel, Osmanlı Devleti zamanında başlamıştı. Tarih boyunca Yahudi tebeaya garplı devletlerin bir çoğundan daha müsamahalı davranan Osmanlı Devleti, onların buralara yerleşmesini yadırgamamış, ekserisi boş, bataklık olan bu yerlerdeki gelişmeyi iyi gözle görmüştür. Fakat 1917 deki vaziyet böyle miydi?...

Birinci Faysal (1883 - 1933).

(Birinci Dünya Savaşında babası Şerif Hüseyin Paşanın İmparatorluğumuza karşı isyan etmesi üzerine ihanete katıldı. İkinci Meşrutiyette Cidde mebusu idi. İngilizler, Birinci Dünya Savaşının sonunda bu Türk düşmanı bendelerini unutmadılar, Irak krallığının başına geçirdiler. Allah Türk'e ihaneti affetmiyor: Birinci Faysal öldürüldü, oğlu Gazi otomobil kazasında öldü, Gazi'nin oğlu İkinci Faysal milleti tarafından parçalandı. Hain ihanetinin cezasını yalnız kendi görmedi, bütün sülâlesi çekti!..)

HERŞEY MALÛM İDİ...

Yahudilerin Filistin'e yerleşmeğe başlamasından itibaren Roçild Bankasının yardimile ayakta duran ve inkişaf eden bu kolonilerin, Allanby ordusunun muzafferiyeti halinde neler yapacaklarını tahmin etmek için keramete, âlimliğe hacet yoktu: Siyonist cereyanların senelik broşürlerini gözden geçirmek dahi her şeyi ortaya koymıya kâfi idi.

Fakat neylersiniz ki, tahsilini İngilterede yapmış, bu gibi hareketlerin bütün mana ve maksatlarını iyi bilen Şerif Faysal, oluk gibi akan İngiliz lirasını görünce bunların hepsini unutmuş ve o zamanın en yaman emperyalistinin eteğine kurtarıcı diye sarılmıştır. Netice malûm...

Arapların yardımile İngilizler, 19 eylül 1918 de zayıflamış, aç ve takatsiz kalmış Osmanlı ordusunu mağlûp edince, daha o tarihten itibaren Filistine yoğun bir Yahudi göçü başlamış ve bugünkü güçlü İsrail devleti meydana gelmiştir. Bu hadiselerin içinde yaşamış bir insan sıfatile en büyük kabahatli, en büyük günahkâr Arapların kendileri olduğu halde, bütün suçu İngiliz ve Amerikalılara yüklemelerine şaşar kalırım.

Ya bugünkü hareket tarzları? Bugün İngilizleri bırakıp onlardan birkaç kere daha insafsız ve emperyalist Rusyanın kucağına sığınıp iki milyon İsrail'in saldırısından korunmak için Afrikanın batısındaki Cezayirden tutunuz da, Basra Körfezindeki dolar milyarderi Kuveyt'e kadar bütün Arapların Sovyetlere el açmalarına ne dersiniz? Acaba Moskova'mın kalbinde bu Arap sevgisi neden doğdu? Müslüman dininin de Komünist doğm'unu ihtiva ettiğine dair Ezher uydurmacılarının safsatasına onlar da inandılar mı?..

ÇÖLÜN DEĞİŞMİYEN KADERİ

Hayır... Ne onlar, ne ilk fırsatta Kahireye ve Moskovaya giden Bumedyenler, Rusyanın zavallı yüz milyon Arabı iki milyon İsrail'in elinden kurtarma çabasının altında neler yattığını hepsi bilirler.. Şerif Faysal'ın başlangıçta bile bile yaptığı feci hata gibi onlar da avuçlarına kıstırılan milyonları, bedava silâh veya tayyareleri gördüler mi, dayanamazlar. Hâlâ bedava talan, ganimet, vurgun hevesinden kendilerini her ne pahasına olursa olsun alamazlar. Fakir ve sefil Arabistan çöllerinin yüz yıllar boyu yerleştirdiği bir an'anedir bu...

Aslında pek fazla kafa yormadan, Marks ve Engels'ler, Troçkiler dolayısile kendilerini Araplardan çok daha İsrail'e yakın hissedecekleri tabiî olan komünist Rusyanın bu aşırı çabası, Orta - Doğu'da meydana gelen bu gaileden istifade ederek petrol altınının fışkırdığı Arap diyarını ele geçirmek ve oradaki Arapları da İngilizlerden çok daha insafsızca bir köle yapmak, Orta Asyada yok ettiği Türk ve İslâm diyarlarına

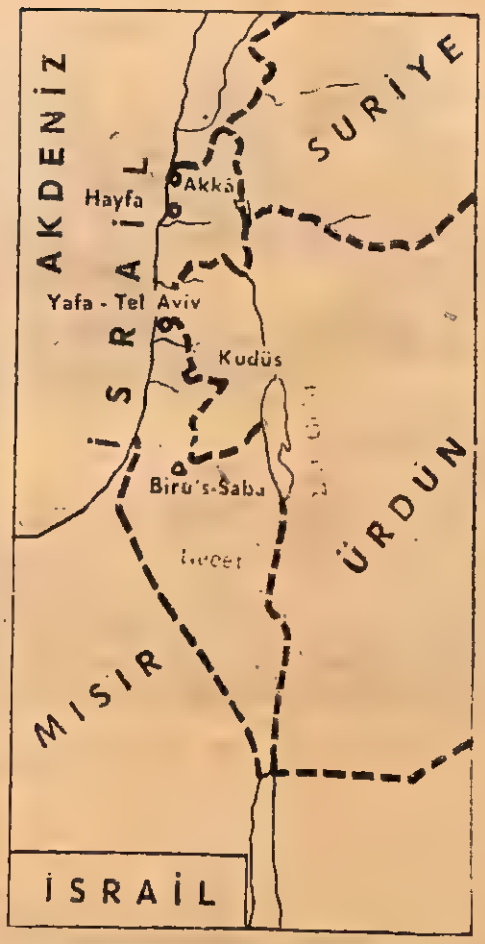

Birinci Dünya Savaşından imparatorluğumuz mağlûp çıktığı takdirde Arapları bekliyen Siyonizm tehlikesi meydanda idi. Fakat gözler her türlü çıkarların cazibesi ile kamaştığından, tehlike görülememişti. Yukarıdaki haritada, asırlardır Yahudilerin hayal ettikleri müstakil İsrail'in Arapların bağrına nasıl yerleştiği görülmektedir.

benzetmek, hak ve hürriyet sloganı altında bu boş ve geniş diyarlarda da hak ve hürriyet adına bir şey bırakmamaktır.

Temenni olunur ki, buralarda petrolu keşfeden, servet, para, çalışmanın tadını tattıran ve buna rağmen Arapları memnun edemiyen Garp Medeniyetçiliği Rusların bu kolay ve ucuz taktiğinin de önüne geçerek, nerede bedava bir servet görürse elini açmaktan çekinmiyen Arapları bu ikinci ve çok daha korkunç badireden kurtarır...

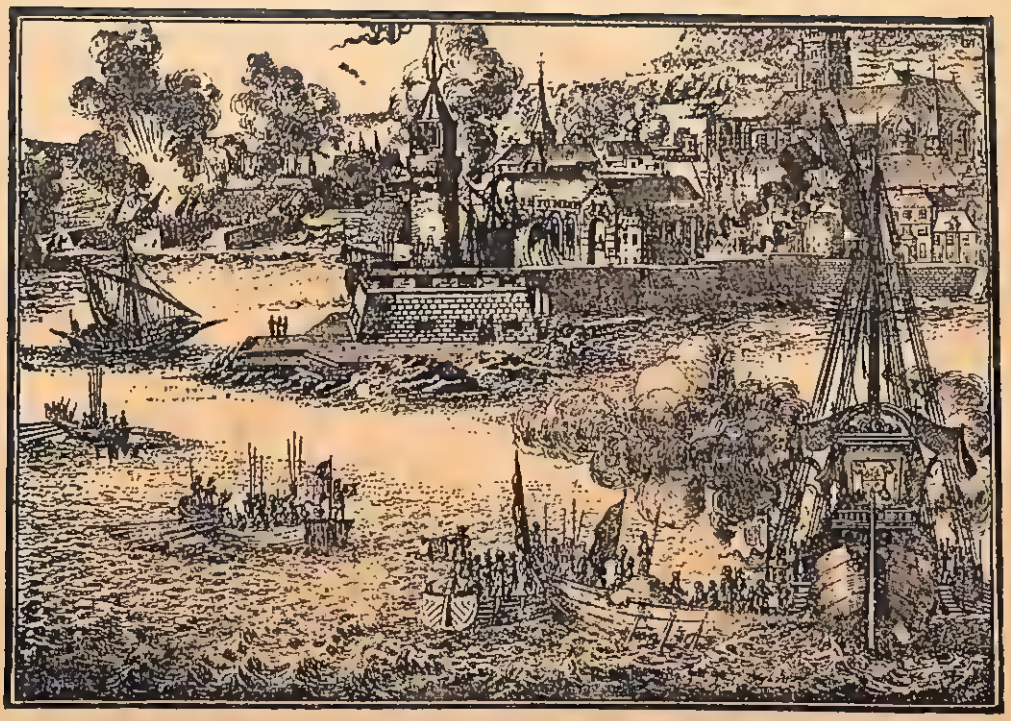

İmparatorluğumuzu yıllarca uğraştıran Girit seferinin son günlerinde Kandiye kalesi önünde şiddetli çarpışmalar.

25 yıl devam eden Girit savaşlarında son netice

Kandiye'nin Fethi

Yazan : Ziya HANHAN

1867 yılında, Fransa İmparatoru Üçüncü Napoleon, Osmanlı Hükümdarı Abdülazizi memleketine davet etmişti. Sultan Abdülaziz, bu ziyareti kabul etti ve deniz yoluyla Marsilya'ya, oradan da Paris'e geçti. Beraberinde Hariciye Nazırı Keçeci Zade Fuat Paşayı da götürmüştü. Fuat Paşa, uyanık ve aydın bir aileden geliyordu. Babası İzzet Molla, zamanının hatırı sayılır bilginlerindendi. Fuat Paşa bu ailenin en zeki, en bilgin, en nüktedan bir ferdiydi.

Ondokuzuncu yüzyılın ortaları, Osmanlı İmparatorluğunun sarsıntı çağıdır. Teb'a, hele de Hıristiyan teb'a özgürlük ve bağımsızlık sevdası peşindedir. Osmanlı Avrupası, Mora ve adalar, için için kaynamaktadır. Bağımsızlık iddiasının bayrağını Girit'li militanlar taşımaktadır. Padişahın Fransa gezisi işte bu günlere rastlamaktadır. Her gün Girit ayaklanmasına dair padişaha ve hariciye nazırına raporlar gelir, yeni talimatlar gönderilir.

Bir gün, Girit üzerine konuşulurken, Üçüncü Napoleon, Fuat Paşaya, yarı şaka, yarı ciddî şöyle bir teklifte bulunur:

"— Paşa, bu Girit işi sizi çok uğraştı-

racak. Bâri adayı satın da kurtulun!"

Fuat Paşa, bu soğuk şaka (belki de ciddî bir teklif) karşısında pek asabileşir. Fakat, serin kanlılığını koruyarak:

"— Güzel bir fikir majeste, cevabını verir. Adayı biz de satmak istiyoruz ama, müşterisini bulamıyoruz."

Napoleon, genç ve zeki Hariciye Nazırının bu ince alayını anlayamaz, gerçek bir müşteri edasıyla sorar :

"— Meselâ, biz müşteri olsak, kaça verirsiniz?"

Fuat Paşanın bu soruya verdiği cevap, çelik gibi sert, kılıç gibi keskindir :

"— Aldığımız fiyata majeste!"

Fransa Kralı, elbette ki, Giritin 25 yıllık bir boğuşma ve 65.000'i Türk olmak üzre 100.000 kişinin canı pahasına alındığını biliyordu.

GİRİT SEFERİ NASIL AÇILMIŞTI ?

Gerçekten de çok pahalıya elde edilmiş olan Girit'in fetih hikâyesi şöyle başlar :

1644 yılında, Osmanlı tahtında on sekizinci padişah Sultan İbrahim oturmaktadır. **"Boncuklu İbrahim"** adıyla şöhret yapan padişahın sinir dengesi pek sağlam değildir. Saraydaki Kızlar Ağasına kızan hükümdar, O'nun Mısır'a sürülmesini emreder. Bu sırada Türk savaş filoları Mora'nın güneyinde, Adriyatik ve Dalmaçya kıyılarındadır. Hırçın padişah, emrinin derhal yerine getirilmesini ister ve Kızlar Ağası, İbrahim Reis adında bir kaptanın sahibi bulunduğu iki anbarlı bir ticaret gemisiyle yola çıkarılır. Yelkenlide bir çok değerli mal, genç ve güzel kızlar bulunmaktadır. Ayrıca, Mekke Kadılığına tayin edilen bir zat ile; yabancı tarihçilerin rivayetine göre, bir de şehzade bu seyahata katılmıştır. (Gerçi Türk tarihçileri, İbrahim Reisin gemisinde bir şehzadenin bulunduğundan söz etmezler. Fakat batılı tarihçiler bu şehzadenin adını vermemekle beraber, Avrupa saraylarındaki macerasından uzun uzun bahsederler. Bunca teferruat karşısında hadisenin düzme olduğunu savunmak bir parça güçtür. Bize kalırsa, bu bir sultanzade, yani Osmanlı soyundan, fakat anne tarafından hanedana bağlı bir prens olmalıdır.)

Kanunî Sultan Süleyman devrinde Rodostan kovulan Sen Jan Şövalyeleri, Malta adasına yerleşmişlerdi. Bunlar - sözde - Kudüs yolunu korsanlardan korumak için Hazret-i Yahya adına kurulmuş bir din teşkilâtıydı. Aslında ise, kendileri birer korsandı. Hem de çapı küçük, zulmü büyük, adî korsanlardı. Rodos Adasında silleyi yedikten sonra Maltaya çekildiler, gene eski soygunlarına devam ettiler. Genellikle savaş gemilerinin değil, ticaret gemilerinin önünü kesiyorlar, insanları esir, malları talan ediyorlardı. Bunlara Şövalye değil, deniz haydutları demek gerekirdi.

İbrahim Reisin iki anbarlı gemisi Mısır'a giderken Malta korsanlarının tecavüzüne uğradı. Gemidekiler kendilerini kahramanca savundu, hatta Kızlar Ağası dövüşürken şehit oldu. Ne çare ki, Maltalı korsanlar sayı ve silâh bakımından üstündü. Sonunda Türk gemisini esir aldılar.

Yukarda da arzettiğimiz gibi, gemide paha biçilmez hazineler, dilber cariyeler vardı. Maltızlar, aldıkları bu ganimetlerle Girit Adasına indiler. Mallarını satarak Girit Beyine **"Pazar harcı"** nı ödediler.

Onyedinci yüzyılda Girit, Venediklilerin bir kolonisi idi. Venedikle Osmanlı Devleti arasında bir sulh ve dostluk paktı mevcuttu. Maltalı korsanların Girit Adasına gitmesi, mallarını orada satıp ikmallerini oradan yapması Osmanlı Hükümetini fena halde kızdırdı. Venedik Elçisi Sadrazam tarafından azarlandı ve hapsedildi. Sinir dengesi esasen bozuk olan Sultan İbrahim, Girit üzerine sefer açılmasını emretti.

SİYASİ DURUM

Osmanlı İmparatorluğu, Onbeşinci Yüzyılın ortalarına kadar bir "kara devleti" olarak kaldı. Hatta, Şehzade Süleyman Paşanın Anadolu'dan Rumeli yakasına geçmesini olağanüstü bir hadise sayanlar, "KERAMET GÖSTERİP HALKA SUYA SECCADE SALMIŞSIN" gibilerden övgüler söyledi. Fakat, İstanbul'un fethinden sonra kader Osmanlıları artık bir **"Deniz Devleti"** olmağa zorluyordu. Ve böyle oldu. Önce Çanakkale Boğazının etrafındaki a-

dalar, sonra Ege adaları, daha sonra da Akdeniz adaları ele geçirildi. Siyasî durum Osmanlılardan yanaydı. Çünkü, adaları kolonize eden Venedik, Ceneviz, Papalık v.s. gibi devletler Katolik, ada ahalisi ise Ortodoks idi. Bu iki mezhep hiç bir zaman anlaşamamıştır.

Cenevizlilerle sık sık savaştığımız halde, Venediklilerle barış içinde yaşıyorduk. O zamanki Girit, Venediklilerin elinde olduğu için bu ada üzerinde bir iddiamız olmamıştı. Oysa ki, Girit adası Asya, Avrupa, Afrika kıt'alarının tam ortasında, pusuya yatmış bir kedi gibi Akdenizi kontrol ediyordu. (Adanın şekli gerçekten sırtüstü yatmış bir kediyi andırır.)

İbrahim Reis idaresindeki iki anbarlı ticaret gemisinin Malta korsanları tarafından ele geçirilmesi, içindekilerin esir ve malların yağmalanması, Girit üzerindeki Osmanlı emellerinin tatbiki zamanını çabuklaştırdı. Donanma hızla takviye edildi. Tarihlerimizin rivayetine göre, her beş günde bir kadırga denize indiriliyordu. Sultan İbrahim bizzat tersaneye giderek tekne yapımına nezaret ediyordu.

Deniz kuvvetleri hummalı bir gayret içindeyken, kara kuvvetlerimiz de iki noktada toplanıyordu :

1 — Rumeli kuvvetleri : Hasan Paşa kumandasında Selânikte.

2 — Anadolu kuvvetleri : Ahmet Paşa Kumandasında Çeşmede.

Hazırlanan istila ordusunun serdarlığına (başkumandanlık) Yusuf Paşa getirilmişti. Yusuf Paşa ayni zamanda Derya Kaptanı, yâni Donanma Kumandanıydı. Gerçi Yusuf Paşa saraydan yetişme bir zattı. Deniz ahvalinden habersizdi. Fakat dürüst ve namuslu bir kişiydi. ayrıca yanında ünlü reisler, deniz bilgisinde nam salmış "Dayı" lar vardı. Sefer hazırlıkları görülürken Rodos, Kıbrıs, Cezayir, Tunus Beylerine hükümler gönderildi ve yakın bir savaş için hazırlıklı olmaları tenbih edildi.

DONANMA İSTANBUL'DAN HAREKET EDİYOR

1645 ilkbaharında büyük armada İstanbuldan hareket etti. Dışardan katılacak kuvvetler hariç olmak üzre, donanmada 348 parça savaş ve taşıt gemisi bulunuyordu. Gemilerde 15.000 kantar barut, 50.000 demir gülle, 40.000 kara askeri vardı. Bunlardan başka 50 kadar da muhasara topu bulunmaktaydı.

Donanma, Girit üzerine gideceğini gizliyor, Maltayı vurmak üzre yola çıkıldığı ilân ediliyordu. Hatta donanma Mataban burnunu döndükten sonra tamamen batı istikametine yönelmiş, bu suretle Maltaya gidildiği gösterilmek istenmişti. Ancak, Venedikliler, her ihtimale karşı Girit'i 23 kadırga ve 12.000 savaşçıyla takviye etmişlerdi. Selânikte toplanan Rumeli kuvvetleri taşıt gemilerine bindirildi. Bunları Rodos kaptanı İbrahim Bey, 8 kalyon ve daha küçük boyda yirmi kadar savaş gemisiyle himaye ediyordu. Anadolu yakasında toplanan sancak askerleri ise, Midilli Beyi Veli Beyin 49 parçalı savaş filosuyla destekleniyordu. Selânik ve Çeşmeden yola çıkan kuvvetler, Mora adasından sonra bir süre batıya doğru yol aldıktan sonra asıl hedeflerine döndüler ve Kızılhisar'da birleştiler.

İlk çıkarma, Hanya kalesinin batısındaki KLAZİSO plâjına yapıldı (24 Haziran 1645). İstanbul'dan hareket 30 Nisan 1645 olduğuna göre, yolculuğun 55 inci günü ilk kuşatma başlamış ve garip bir tesadüf eseri olarak Hanya Kalesi 55 gün dayandıktan sonra 18 Ağustos 1645 de teslim olmuştur.

Bu tarihten sonra Osmanlı ordusu adanın içine doğru yürümüş, kırktan fazla kale ve palangayı zabtetmiştir. Bunların en mühimi Resmo kalesidir. Resmo 15 Kasım 1646 da Osmanlı kuvvetlerinin eline geçti.

Venedikliler, mukabil bir hareket olmak üzere Moraya asker çıkardılar. Maksatları, Giritteki Ordunun Morayı kurtarmak için geri alınmasıydı. Fakat düşmanın bu hilesi bir netice vermedi, kuşatma devam etti. Bu arada Fransa, Malta, İspanya, Papalık kuvvetleri, hatta orta Avrupanın profesyonel savaşçıları olan Almanlar bile Venediklilerin yardımına koştu.

KANDİYE'NİN KUŞATILMASI

Girit adasındaki bütün kaleler Türklerin eline geçmişti. Geriye bir tek ka-

le kalıyordu: KANDİYE... Ancak şurasını kaydetmeliyiz ki, Giridin en sarp, en kuvvetli kalesiydi Kandiye... Hatta denebilir ki, Kandiye kalesi alınmadıkça, Girit fethedilmiş sayılamazdı. Bu düşünceyle olmalıdır ki, Serdar Kandiyenin fethini en sona bırakmış, önce küçük kale ve palangaları ele geçirmekle yetinmiştir.

Bu sırada Osmanlı ordusunun idare ve kumandasında bazı değişiklikler olmuştu, şöyle ki: Kuvvet ve cesaretiyle ün yapmış olan ve "D E L İ" lâkabiyle anılan Hüseyin Paşa, Giritte çarpışan Serdar Yusuf Paşa kuvvetlerine yardımcı olarak gönderilmişti. 2 Ocak 1646 da 17 parçalık filosuyla Giride varan Hüseyin Paşa, kısa bir zaman sonra Yusuf Paşanın yerini aldı ve Girit Serdarı oldu (2 Şubat 1646). Kandiye kalesi 4 x 4 eb'adında 16 kilometre karelik muazzam bir yapı idi. Surlarının kalınlığı ve genişliği, bazı yerlerinde İstanbul ve Diyarbakır kalelerinden daha sağlamdı. Ayrıca kalenin önü geniş ve derin hendeklerle çevrilmişti. Aşırı derecede cesur ve atak bir savaşçı olan Deli Hüseyin Paşa, Kandiyeyi kuşatmaya karar verdi ve ilk muhasara 22 Nisan 1647 de tamamlandı. Osmanlılar, derin hendekler yüzünden kaleye yaklaşamıyor, ancak yer altından açılan "lâğım" larla kalenin temelleri tahrip ediliyordu. Buna karşılık Venedikliler de sık sık çıkışlar yapıyor, ordumuzu zedeledikten sonra geri dönüyorlardı. 1645 yılında Girite gelerek "duacı" sıfatıyla muharebeye katılan büyük ve şöhretli seyyahımız Evliya Çelebi, Deli Hüseyin Paşayı methederken onun hakkında "Şir-i ner" (genç arslan) tabirini kullanır. Gene Evliya Çelebimiz, Girit dağları hakkında şu güzel fıkrayı anlatır :

"Serdar, döğüşmek için Girite gelmiş olan eski eşkiyalardan birine sordu :

"— Giritin ulu dağları var değil mi?"

Anadolu dağlarında çok vurgun vurmuş olan eski eşkiya şu cevabı verdi :

"— Beli Sultanım! Dediğiniz gibi Giridin ulu dağları vardır, ne fayda ki, kervanı işlemez!"

Kuşatmalar bir tamamlanıyor, bir kaldırılıyor, böylece yıllar gelip geçiyordu.

İMPARATORLUĞUN DURUMU

Girit harpleri devam ederken İstanbulda fitne kazanı kaynamaktaydı. Padişah Boncuklu İbrahim tahttan indirilmiş, yerine 6 yaşındaki büyük oğlu, Sultan Dördüncü Mehmet padişah olmuştu. Sonradan AVCI lâkabını alacak olan çocuk padişah, idareyi büyük annesi Kösem Mahpeyker'le annesi Hatice Turhan Sultanın eline bırakmıştı. Bu arada bir çok sadrazamlar değişti, nihayet koca Mimar Kasım Ağanın tavsiyesiyle Mühr-ü Hümayun Köprülü Mehmet paşaya verildi. Büyük Köprülünün sadereti sırasında Girit Serdarı Deli Hüseyin Paşa idam edildi (1659).

Kandiya muhasarası akın ve karşılıklı akınlarla 1647 den 1669'a kadar tam yirmi iki yıl sürdü. Bu arada Türkler 69 defa hücum tazelemiş, Venedikliler 80 defa çıkış yapmışlardır. Kale duvarları dibinde patlatılan lâğımların sayısı 1369 dur.

Nihayet Köprülü oğlu Fazıl Ahmet Paşa, sadaret mührünü alınca, işe gerekli önemi vermiş ve kale muhafızları artık dayanamıyacaklarını anlayarak 26 Eylül 1669 da teslim şartlarını görüşmek üzre muhasara ordusuna elçiler göndermiştir. Görüşmeler üç günde tamamlanmış ve Türk kuvvetleri 29 Eylül 1669 da Kandiye Kalesine Türk bayrağını çekmişlerdir.

Türk ve yabancı tarih kitaplarının verdiği değişik bilgi ortalamasına göre, 1645 - 1669 yılları arasında sürüp giden Girit savaşlarında Türkler 65.000, Venedikliler ve diğer batılı ülkeler ise, 30.000 inin üstünde kayıp vermişlerdir. Muharebedeki Düşman avantajı, bir savunma savaşı yapması, Türklerin avantajı ise, Ortodoks Rumlardan yardım görmesiydi.

★ ★ ★

İşte, Fransız saraylarında soğuk bir şakayla pazarlık konusu haline getirilen Girit'in değer pahası :

25 yıl süren savaş ve yüzbinin üstünde insan kanı.

Kapatılışının 42. Yıldönümünde

Tekke ve Zaviyeler

Yazan :
Cemaleddin Server REVNAKOĞLU

İslâmın tefekkür tarihinde, tasavvuf felsefesi esaslarına göre kurulan ve bir *batın şer'iat* demek olan Tarikatler, asıl gaye ve maksatları bir olduğu halde, bazı usûl, âdâb ve erkân bakımından birbirlerine pek benzemediklerinden ayrı ayrı yollardan meydana gelmişlerdi.

Kökte, temelde ve i'tikadda hepsi birleşip, ibadet ve ubudiyedden asıl maksat ve gayenin ne olduğunu etraflıca ve derinden derine anlatmak istiyorlardı. Dolayısile elde edilmek istenilen netice, insan ruhunda ve gönül âleminde ibadet zevkini arttırmak ve devam ettirmekti.

Başta gelen bir başka sebep de, şer'î ve kitabî hükümlerin bir kısmını, durmadan ilerliyen ve gittikçe değişen ma'şeri dünyanın, beşerî hayatın ihtiyaclarına ve asrın icaplarına göre daha uygun bir hale getirmekti. Bilhassa muamelât sahasına intikal eden *"şer'iat nizamı"* nı - esası bozmamak şartile - mümkün olabildiği kadar kolaylaştırmak, tatbik ve icra şeklini bu suretle güçlüklerden kurtarmak istiyorlardı.

Bunlar birbiri ardından beraberce, bazan ayrı ayrı muhtelif ve mütehalif yollardan kol budak salarak ve sağlamca yerleşerek İslâmın medeniyet dünyasında asırlarca hükümran oldular.

Tarikatler, bu başlayışla, bu gidişle ilâhî felsefede, ma'bed hayatımızda, ibadet şekillerinde büyük tesirler ve değişmeler meydana getirdiler ve ebedîliğe kavuşan derin izler bıraktılar. Yerleri ve değerleri küçümsenemezdi.

Halvetiye Tarikatının Semsiye-i Sivasiye kolundan "Zıbın-ı Saadet", yahut "Zıbınım" Dergâh-ı Şerifi son postnişini Dağistanlı Mir Kaasım Efendi Zade Şeyh Yusuf Ziyaeddin Efendi.

(Tekkesi Aksaray'da, Taşkasapta, Selçuk Sultan mahallesinde, Selçuk Hatun Camii Şerifinin karşısında idi. 1943 de Evkaf tarafından yıktırıldı ve enkazı satılığa çıkarıldı.)

TAASSUBA KARŞI İLK SAVAŞ

Tarihin şehadetile sâbiddir ki, öncelerı çok güzel emellerle kurulan Tarikatler - ehliyetsiz ellerde manasını, dâvâsını kaybedip çökünceye kadar - maddî manevî hayatımıza, ma'şeri dünyamıza hayırlı, faideli pek çok işler görmüşler,

unutulmaz hizmetlerde bulunmuşlardır.

Zamanında geniş şöhret sahibi olmuş, kıymetli bir çok eserler vermiş âlim, şâir, edîb, müellif, müderris, hattât, san'atkâr hatta muhteşem bestelerini hâlâ hayranlıkla dinlediğimiz ve iftihar ederek dünyaya dinlettiğimiz bestekârlar, sazendeler ve musikişinaslar, daima Tarikat muhitinden ve mekteb-i aslîsi olan Dergâhlardan, Tekkelerden yetişiyordu; yetiştiriliyordu. Hem de semîhâne mürüvvetler gösterilerek, tamamile hasbî ve fahrî olarak...

Kısaca söylemek lâzım gelirse, Tarikatler kendi devrinde bir ilerleme idi. İçtimaî ahlâkın, manevî zevkin ve terbiyenin ilerlemesinde, yükselmesinde, her vesile ile önderlik ediyorlardı. Vicdan hürriyetinin kurulmasına kapı açıyorlardı.

Bilhassa tasavvuf irfan tarihimizde zaman zaman görülen fikrî, edebî, felsefî faaliyetler, müsamahalı hükümler ve düşünceler, dolayısile vücuda gelen ve getirilen irşadî, ictihadî gelişmeler ve hele bedîî sanat hareketleri, hep Tarikatlerin kurulup, oturup, yayılmaya başlamasından sonra ortaya çıkmış ve böylece devam edegelmişti.

CEVAP BEKLEYEN SUALLER

Bugün artık devrini ve işini bitirip tarihin harîmine intikal etmiş bulunan, evvelce de halkın ve bütün bir mazinin malı olan Tarikatler ve tarikatler erkânının, kendi usulü ile icra yeri bilinen Tekkeler, onun küçüğü sayılan Zaviyeler, bunların meslek hayatı ve manevi hüviyetleri aslında ne idi? Ne için kurulmuşlardı? Ne yaptılar? Ne yapmak istiyorlardı? Cemiyet içindeki yerleri ve değerleri nelerden ibaret bulunuyordu? Hükümran olduğu devirlerden kalma izler ve tesirler, halkın içine rahatça girebilmiş mi idi?

Medrese ile Tekke arasında asırlarca sürüp gitmiş, zamanla artmış ve kızışmış olan zıddıyyet ve ikilik neden ileri geliyordu? Sebepleri ne idi? Bütün bunları tarih yolundan ve yönünden birer birer mütalâa edebilmemiz mümkündür.

Halkın dert ortağı gibi daima onun yanıbaşında bulunan, gayetle samimi, sabırlı, devamlı ve pek çok himmetli çalışmaları ile, kendi zamanında tenkid ve itiraza ilk defa yer veren serbest düşünceli fikir hareketleri ile, bir ayrı güzellikteki edebiyatı ile, parmak ısırttıran muhteşem musikisi ile, zengin folkloru ile, zaman zaman yetiştirdiği "büyük adam"ları ile, hatta halkın gönlünde ve hafızasında yer etmiş çeşitli menkabeleri, hikâyeleri, nükte ve fıkraları ile ve kendi aralarında tatbik olunan âdâb-ü erkân-ı ile, ayrıca klâsik "bediiyat"ımızla ilgili ritmik ve estetik tarafları ile tarihimizde ve millî harsımızda müstesna, müstakil bir yeri olduğu görülen Tekke ve Tarikatleri, bilhassa bu yönlerile tetkik ve mütalâa etmenin lüzumsuz ve faidesiz sayılmıyacağını umuyoruz.

DEMOKRATİK BİR MÜESSESE

Tekkeler kendi zamanında halkın içtimaî kulüpleri idi. Yalnız ma'bed değil, mektebdi. İnsanların birbirini tanıması, sevmesi, ruhtan ve gönülden kaynaşması için çatısı altında her sınıf halka yer verilmişti. Rütbe ve unvan farkı gözetilmiyordu. Vezir ve müşir ile daire müdürü, mümeyyiz, herhangi bir kalem efendisi, odacı, kapıcı, hatta mahalle bekçisi, aynı minder üstünde dizdize oturuyordu, aynı sofrada yanyana bir kaptan yemek yiyordu. O devirde "havass" ile "avam"ı birleştiren bu kadar demokratik bir müessese hiç bir yerde kurulmamıştı, görülmemişti.

Âyin veya "mukabele-i şerîfe" denilen ruhî ve ruhanî neş'esi ile gönüller besleyen Tarikat zikirleri, orada bulunan herkese aynı heyecanı veriyor, aynı zevki taddırıyordu. Ayinden önce ve sonra Meydan Odasında, şeyhin huzurunda, herkes aynı sohbeti dinliyordu. hep bir arada aynı "telkin" i alıyor, aynı dersi görüyor ve bunlardan "nasib" i kadar feyizlenip ruhunu ve nefsini terbiye etmenin hazzına, huzuruna kavuşuyordu. Dergâhın kapısı eşiğinden boyun kesip içeriye girenler, papuçları ile beraber rütbe ve şöhretlerini de dışarıda bırakıyorlardı. Böylelikle insanlar a-

rasındaki ezelî kardeşliğin bağını sağlamca kuvvetlendirmek, gönül birliğinin ve sevgisinin tadını yaşatmak ve arttırmak istiyorlardı.

TARİKATLERDE İLK DERS

Çağının en yüksek manevî kültürü olan tasavvuf felsefesi, burada başlamıştı, burada kurulmuştu ve yine burada okutuluyordu.

İçtimaî ahlâka büyük ehemmiyet verilmişti. Öylesine ki, suî-niyet (kötü düşünce) cinayet, hüsnüniyet (güzel düşünce, iyi niyet) velâyet (evliyalık makamına yükselmek) ti.

Her yerde, her işte daima doğruluğu telkin etmek, doğruyu övmek, yalancıyı yermek, bütün Tarikatlerde ilk dersti ve baş öğüttü.

Âyin şekli, usûl ve erkânı ne tarzda ve ne suretle olursa olsun, her tarikatin temel unsurları, en başta gelen bu esaslardan terekküb ve teşekkül ediyordu.

Ayrıca bedîî zevklerden, zarafetten, nükteden, her türlü incelik ve güzellikten anlıyan Tekke ve Tarikat mensupları, güzel vasfı altında toplanan herşeyi seviyor, sevdirmesini biliyordu. Her tecellinin karşılığında :

Hoş da hoş
Nâhoş da hoş

diyorlardı. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin :

Onu deme şöyle böyle
Yerindedir o öyle
Onu Hakk yapar öyle
Sen sonunu seyreyle

buyurdukları gibi herşeyi yerli yerinde görmek ve benimsemek, onların değişmez felsefesi idi.

Tekkenin Meydan Odası sohbetlerinde verilen Tarikat dersleri ve terbiyesi, cemiyete hep bu olgunlukta insan yetiştiriyordu. Onun içindir ki, *"Tekke görmiyen, Tekkeden geçmiyen meclis adamı olamaz, insan yüzüne çıkamaz..."* derlerdi.

MEDRESEDEN FARKLI BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ

Şer'i ilimleri hakkile temsil ve tedris eden muhterem medrese, bütün ilmine, fazlına, vekarına rağmen bu kemale bir türlü erişemiyordu. Asırlardır sürüp giden anlaşmazlıklar, bağdaşmazlıklar hep bu yüzden ileri geliyordu. Çünkü Tarikatler, yalnız semavî bir teşekkül, sadece ruhanî bir müessese değildi. Dünya görüşüne, hayatın akışına ve değişimine ayrıca kıymet veriyor, ona ayak uydurmasını pekalâ beceriyor, asrın ve asır insanlığının yaşayış icaplarını düşünmesini biliyordu. Bundan dolayı kendi kültürü ile, kendi sistemi ile devrinde terbiyeci, ruhcu, toplumcu ve ilerici olmuştu.

Hür düşünce, serbest tefekkür, tenkid ve muhalefet şuurunun başlayıp yayılması, yerleşip yürümesi ve gittikçe gelişmesi, İslâm medeniyetinde Tekkelerin öne çıkması ile olmuştur. Zaten Tarikat dâvâsı, dervişliğin gayesi ve felsefesi de esasında bu idi. Asıl maksat asrın ve hayatın icaplarına uymıyan sert hükümleri yumuşatmak, Hakka giden yolları kolaylaştırmaktı. Dolayısile gönüllere huzur vermek, aynı gönüller içinde muhabbet çerağını uyandırıp insanlık sevgisini kurabilmekti. "Meydan Odaları"nda sözü sohbeti dinlenilir, kâmil mürşidlerden kurulan meclisler, asırlarca hep bu hizmeti yaptılar. Susayan "tâlib" lere (isteği gönülden gelenlere) ilâhî irfanın yanında içtimaî kültür de verdiler. Edeb, terbiye talim ettiler. Kısmeti olanlar "nasib"i kadar feyizlendi, nurlandı, sonra da etrafına nur verdi, huzur verdi.

İSLÂMDA İLK İBADET : ZİKİR

Tarikate girmiyen Derviş olamazdı. Dervişlik dereceleri geçilmeyince Şeyhlik makamına yüksenilemezdi. Mürşit ve mürebbi olmak kolay değildi.

Zevkine ve ruhuna vararak zikretmek için de bir tarikate girip, ona bağlanıp derviş olmak lâzım geliyordu. Tekkede ve Dervişlikte zikir, namazdan önce idi. Zira Peygamberimiz Efendi-

miz, Peygamberliğinden önce ve namazın farz kılındığı Mi'rac gecesinden çok daha evvel uzun bir zaman Hırâ dağında kendi başına zikretmişti. Zikir, İslâmda ve kâinatta ilk ibadet şekli idi. Onun için Tekkeye girmiyen, zikir meydanında bulunup onun usûl ve erkânını görmeyen, Tarikat'in ne olduğunu bilemezdi; başka suretle de öğrenemezdi; zikrin tadına varamazdı, eksik kalırdı, zevksiz yaşardı.

Bundan dolayıdır ki, herşeyden önce usul-i zikri ve bir nevi manevî muaşeret demek olan âdab-ı erkânı talim eden müesseselerdi. Bu sebeple herşeyden önce gönüllere zikrin zevkini aşılıyordu ve usûlü ile zikretmesini, ettirilmesini öğretiyordu.

Bozuntuya doğru gittiği zamanlarda bile, bütün terbiye sistemi ile ve her halile odunu ipek yapan bir teşekkül halinde çalışan Tekkeler ve Tekke çevresi, son yıllarda ehliyetsiz eller elinde kalmaktan, ulvî, insanî ve ictimaî gayesini ve vazifesini, yavaş yavaş kaybetti.

Sultanahmed'de, Kabasakal Mahallesi Bol sokağında, Rıfaiyye Tarikatinin Haririyye kolundan Arasta Tekkesinin bahçeye giren cümle kapısı ve üstündeki manzum kitabe. Bu Dergâh-ı Şerifte birçok fıkara seyyah barındığından, "Seyyah Tekkesi" de denilirdi

MUKADDER ÂKIBETE DOĞRU

Şeyh efendilerin bazıları, manevî şahsiyetlerini muhafaza edemez olmuşlardı. Saray erkânını Tekkenin kapısında bizzat karşılıyanlara sık sık rastlanır oldu. Hatta onların önünde buhurdan tutanlar görüldü. Halbuki buhurdanla karşılamak, Tekke âdâbında yalnız ve yalnız pîr makamında postnişin bulunan Âsitane Şeyhlerine mahsus bir ihtiram ve istikbal ifadesi idi. Ve bu vazife Şeyh Efendilere değil, Dedelere aitti.

Bir Âsitane şeyhi, ziyaret veya teftiş maksadile geldiği dergâhın cümle kapısı dışından buhurdan ile karşılanır, giderken de yine Dedeler tarafından aynı şekilde uğurlanırdı.

Çünkü bir Âsitane Şeyhinin herhangi bir Tekkeye gelmesi, Hazret-i Pir'in teşrifleri gibi sayılırdı. Bu itibarla o Tekkede makam sahibi olan Postnişin Efendi, hemen yerinden kalkar, Tac-i Şerif'i başında ise derhal çıkarıp makam postu üzerine bırakır, meydanı Âsitane Şeyhine terkeder, kendisi de şemleli (sarıklı) arakiyesini başına giyip dervişlerin arasına karışır ve ekseriye zâkirbaşının yanındaki Peyrev (yardımcı) postuna otururdu.

Tarikat âdâb ve muaşeretinin buna benziyen mutad kaideleri yalnız ihmal edilmekle kalmadı, son yıllarda bir takım değersiz adamlara karşı, - ne sebebten ise, belki şöhret ve menfaat hırsı ile olmalı - ibzal haline getirildi. Dolayısile asıl gayeden ve esasdan çözülmeler, çöküntüler arttıkça arttı ve nihayet bilinen mukadder âkibete uğradı.

Gelecek Sayıda:

Tarikatlerin gayesini kaybetmesi ve çöküntüye uğramasının sebepleri.

KAPAĞIMIZDAKİ KLİŞE

İlk üç kapitülâsyonu Fransa'ya vermiştik: 1535, 1569, 1581 senelerinde... O yıllar ki, İmparatorluğumuzun şevket ve kudret devri idi. Sınırlarımız içinde bir başka devlete üstünlük hakları nasıl tanıdık, neden tanıdık, niçin tanıdık, ne akıl, ne mantığa dayanarak tanıdık?.. Bugün hâlâ meçhul!..

İnebahtı felâketi sonunda donanmamızı kaybedince, Fransa, daha geniş imtiyazlar istemişti. O yıllarda, Normandiya'yı kaybederek dünya ipekçiliğini Fransaya kaptırmış olan İngiltere, Lehistan verâseti meselesinde Osmanlı görüşünü desteklemeye karşılığında Fransa Kralı Dokuzuncu Şarl'a verilen "imtiyaz" *ları istedi: "İngiltere Kraliçesi Elizabet'in bayrağını taşıyan bütün gemiler* "serbesti-i keşt-ü güzâr ve iktisâb-ı kesb-ü kâr..." *hakkını aldılar: Yâni, İngiliz bandırasını taşıyan bütün gemiler, dünyanın bilinen sularının en emin limanlarını elinde tutan Osmanlı kıyılarında kendi öz sularından daha serbest, evet, kendi öz sularından daha serbest dolaşacaklar, alış veriş yapacaklar, istediklerini alacaklar, istediklerini satacaklardı!.. Gerçekte de Akdeniz, bir* Türk Gölü *idi o devirde ve bizim gemi inşa tezgâhlarımızdaki yapım kudreti, hiç bir başka ülkeye nasib değildi: Amma biz, sadece HARB GEMİSİ yapıyorduk!..*

★ ★ ★

Ankara keçisine ait tarihi araştırmasında rahmetli ziraatçımız üstad Cevad Rüştü, Ankara keçilerinin hususî vasıtalarla 1569 da İngiltereye götürüldüğünü, MERİNOS cinsine dedelik etmiş neslin bu keçi - koyun karışımından meydana geldiğini içi yanarak anlatırken şu olayı da hikâye eder :

"— O tarihlerde bizim Bursa ipeklilerimiz bütün dünya saraylarında meşhurdu. Hatta, Yıldırım'ın Niğbolu da esir ve Bursa'da misafir ettikten sonra salıverdiği Prens dö Never, giderken, Bursa ipeklilerinden götürmüş ve Fransa sarayında MODA oluveren bu ipeklilerden her sene yüzlerce top alınır olmuş. Avrupa'nın hemen hemen bütün Sarayları, On Dördüncü Lui'nin saltanatının sonuna kadar, Kraliyet aileleri arasındaki düğünlerde gelin elbiselerini Bursa ipeklilerinden yapmışlardır. Fotoğrafını bu yazıma dercettiğim Bavyera Prensesi İsabel'le Fransız veliahdının düğünlerinde, gelinin merasim elbisesinin üzeri sîm-ü zer *(gümüş ve altın)* la işlenmiş Bursa ipeklisinden olması, teehhül mukavelesinin hususî maddesi olarak münderiç imiş. Bu ipeklileri başta Yahudi bezirganlarla, kapitülâsyonlar mucibince her istediklerini serbestçe alıp satmıya selâhiyettar olan devletlerin tâcirleri alıp satmakta imişler."

Ne kadar ibretlidir: Üçüncü Sultan Selim'in hemşiresi Esma Sultanın, Boğaziçinde Akıntı burnundaki o unutulmaz yalısını yapan Fransız mimar ve ressamı Melling ise, Osmanlı saraylarında Fransız Modasının ve Fransız kumaşlarının söz götürmez hâkimiyetinden bahseder. Aradan ne kadar zaman geçmiştir? Hepsi yüz elli yıl!..

İkisinin arasında kudretimiz, sınırları elde tutmıya yetiyormuş. Varlığın asıl kaynağının nereden geldiğini anlıyamamışız ve önce kendi ipeklimizi kendimizin değerlendirmesi hakkımızı kendi gafletimizle hibe etmişiz, sonra da kefen bezine muhtaç olmuşuz... Şöylece kendimize gelince de bakmışız ki, o koskoca imparatorluğun yerinde yeller eser. Kalan acı hatıra da, İsabel'in üzerinde Bursa ipekli düğünlüğünü gösteren Luvr müzesindeki tablo!..

M ü ş a h i t

Payas Kalesi ve Sokullu Mehmet Paşa külliyesinin umumi görünüşü.

İmparatorluğumuzu Anadolu'da bir asır uğraştıran "Celâli Eşkiyası,,

KÜÇÜKALİ OĞULLARI VE PAYAS

Yazan : NAZMİ SEVGEN

Anadolu'nun isyan ve şekavet tarihinde Payas ile beraber Küçükalioğulları'nın mühim yerleri vardır.

Payas, İskenderun Körpezi kıyısına yakın bir mevkide ve Adana - İskenderun Demiryolu üzerinde tarihî bir beldedir. Adana - İskenderun asfalt yolu, içinden geçer.

Bölge, ilkçağdan itibaren birçok hadiselere sahne olmuştur. Sahil yolunu takip eden her sefer, Payas'a uğramıştır. Roma yollarından biri, Konya'dan sonra, Toroslar'ı aşarak Çukurova'ya iner ve Payas'a teveccüh ederdi. Payas, her çağda siyasî ve stratejik ehemmiyetini muhafaza etmiştir.

Payas'ın en canlı ve hareketli tarihi Büyük İskender ile başlar. M. Ö. 334 yılı ilkbaharında, Çanakkale Boğazını geçerek Anadolu topraklarına ayak basan İskender, Gronikos (Biga civarında Kocabaş çayı) kenarında, Pers ordusunu mağlûp ettikten sonra, 333 yılı ilk baharında Toroslar'ı aşıp Çukurova'ya inmişti. Tarsus'u aldıktan sonra güney istikametinde ilerleyen İskender'in ordusunun büyük kısmını, Ceyhan nehrinden geçirerek Misis üzerinden İSSOS istikametinde sevkettiği, kendisinin Seyhan nehrini geçerek Mallos'a gittiği anlaşılmaktadır.

Dârâ III (M. Ö. 338 - 330)'ün kumandasında bulunan Pers ordusunun Amanos Dağlarının arkasında (kuzeyin)de olduğunu İskender öğrenmişti. Dârâ, Beylân geçidinden ovaya inmek üzere iken, İskender'in döğüşmek cesaretini gösteremiyerek güney istikametinde gitmekte olduğunu haber almıştı. Halbuki iki ordu, aralarındaki Amanos Dağları dolayısiyle birbirlerinin yanından geçtikleri halde bunun farkında bile olmamışlardı. Bu sebeple İskender güneyde, Dârâ ise kuzeyde

kalıyordu. Yani iki ordu, bilmeksizin istikamet ve cephe değiştirmiş oluyordu. Kuzeye doğru çekilme yolunun Persler tarafından kesilmiş olduğunu gören İskender, bugünkü Dörtyol kasabasının kuzeyindeki Pınaros (Deliçay) kenarındaki İSSOS şehri civarına geldiği zaman, İskender Suriye'den, Dârâ ise Anadolu'dan geliyormuş gibi karşılaşmışlardı. Ordular, Deliçay'ın iki kıyısında ters cephe döğüşmeye başladıkları sırada İskender, sağ kanadı karşısında bulunan Persler'in ücretli Yunan askerlerini dağıttıktan sonra sola dönerek, Dârâ'nın bulunduğu merkeze saldırınca, Pers hükümdarı ailesini, çocuklarını, hazinelerini bırakarak kaç mak zorunda kalmıştı. Netice olarak Pers ordusu, müthiş bir bozguna uğramış, mağlûp ve perişan olmuştu Payas yakınlarında... Bu muzafferiyet neticesinde Hatay havalisi, Suriye ve Filistin İskender'in eline geçmişti.

BEYLİĞİN MERKEZİ

1519 yılında Bozok'lu Celâl'in isyaniyle başlayıp, ona izafetle *Celâli İsyanları* adı altında yüzyıllar boyu devam etmiş çeşitli hadiselerle doludur Anadolu tarihi... Temas edeceğimiz Payas'lı Küçükalioğulları, yıllarca devlet kanunlarına karşı gelmiş, şekaveti, haydutluğu kendi çıkarlarına faydalı görmüş birer aşiret ağasıdır. Zaten bizi, bu olaylar üzerine çeken başlıca sebeb de budur.

Antakya'nın Samandağı kasabasının kuzeyindeki Musadağı ve Kızıldağ ile başlayıp daha sonra Amik ovasiyle İskenderun körfezi arasında, kuzeyde Bahçe'ye kadar uzanan ve bir adı da Amanos Dağları olan Gâvur Dağları, bölgeye ayrı bir özellik verir. Samandağı, Antakya, Hassa, İslâhiye silsilesinin doğusunda; İskenderun, Payas, Dörtyol, Osmaniye ise batısında kalmakta, Gâvur Dağları bir duvar gibi bu mıntakayı ikiye bölmektedir ki, bu vaziyet, yukarıda izah ettiğimiz gibi İskender ile Dârâ'yı birbirinden habersiz bırakmıştı. Payas, bu dağ silsilesinin tam ortasında, sahil şeridi üzerinde bulunmaktadır. Eskiden Gâvur Dağları'na Cebel-i Bereket = Bereketdağı derlerdi. Dağın eteğinde bulunan ve evvelce bir müddet aynı isimdeki vilâyetin merkezi olan bugünkü Osmaniye'nin adı da o zaman Cebel-i Bereket idi. Bu dağın doğusunda ona paralel olarak uzanan silsileye Kürtdağı (bugünkü Kurtdağı) denir. Gâvur Dağları'nın batısı evvelce Üzeyir = Özer denilen Payas sancağı olup, batısı İskenderun körfezi ve Ceyhan nehriyle çevrilmiştir.

1770'de Gâvur Dağları'ndaki aşiretler, hemen umumiyetle isyan halinde idi. Bu dağ havalisi, küçük küçük beyliklere ve ağalıklara ayrılmış bulunuyordu. Ahalisi, haydut ve eşkiyadan mürekkepti.

Başbakanlık Arşivinde, 1757 (H. 1171) tarihinden sonraki yıllarda devamlı olarak bu bölgeye ait vesikalara rastlamaktayız. Bu yazı, o vesikalara dayanmaktadır.

DEVLET EŞKİYAYA RÜTBE VERİYOR

1757'den itibaren bölgede türeyen bir çok eşkiya arasında Payas'ı bilhassa ilgilendiren *Payas âyânı* diye anılan Küçükalioğulları'dır. Bu aileden Küçükali başta gelmektedir. Ondan sonra sırasiyle Küçükali, oğlu Halil Bey (paşa), Mehmet Dede Bey, Mustafa (Musdik) Bey (paşa), Dede Bey, Dede Bey oğlu Hakkı Özer adında altı kişi gelmiştir. İçlerinde en mühim şahıs Halil Bey (paşa)'dir.

Küçükali'den sonra yerini alan oğlu Halil Beyin tek başına girişdiği faaliyet 1770 (H. 1184)'de başlamaktadır. Bu adamın hayatı boyunca devam eden ve şekavet hadiselerinin tümünden değil, ancak birkaç mühim vak' asından bahsedebileceğiz.

Beyliğin ve şekavetin merkezi Payas'tır. Halil Beyin bilhassa Hac yolunu kesmek, hacıları ve diğer yolcuları soydurmak gibi hallerle devam eden kara faaliyetinin yanında, Payas' tan sevk ve idare edilen deniz faaliyeti de vardı. Payas önünde, her zaman harekete hazır halde bulunan Halil Beyin korsan gemileri, bu kıyılarda hareket eden tüccar gemileriyle yolculara dehşet ve korku saçmakta idi.

Sultan Abdülhamid I (1774 - 1789), Halil Beyin devam edegelmekte olan isyankâr hallerine nihayet verdirilmesi

Makedonyalılarla, Perslerin kanlı çarpışmalarına sahne olan İSSOS meydan muharebesinin cereyan sahası.

lüzumunu Sadrazam Hazinedar Şahin Ali Paşaya gönderdiği 10 Rebiül'evvel 1200 (12 Ocak 1786) tarihli bir ferman ile bildirmişti. Sadrazamın sevkettiği kuvvetler, Payas'ı kuşatmışlarsa da, Payas ve Sarıseki (Payas'ın 10 Km. güneyinde bugün de aynı isimde bir köy ve istasyon, şimdi burada Nato iskelesi var.)'deki Merkez kalelerine istinad eden Halil Beyin yerinden oynatılamayacağı anlaşılıyordu. 5 Rebiül'âhir (6 Şubat) günü her iki kaleye yapılan taarruzun netice verememesi üzerine, civardaki kuvvetler Antakya'ya sevkedilerek orada beklemekte olan hacılar, muhafaza altında İskenderun'a getirilmişler, emniyetli bir deniz konvoyu ile Adana kıyılarına çıkarılmışlardı.

Karadan yapılan teşebbüsler tam ve kâmil bir netice vermemekle beraber, Sarıseki'deki Merkez kalesi hükümet kuvvetlerinin eline geçmişti. Hükümet, kat'î netice alabilmek için Kilis, Halep ve Adana havalisinden kuvvet celbi için yerlerine fermanlar göndermiş, Edirne'de oturmakta olan Azimzâde Yusuf Paşayı, sırf bu iş için Adana valiliğine tayin etmiş, deniz harekâtına da Kaptan-ı Deryâ Gazi Hasan Paşa memur edilmişti (Mühimme 183, 310. s. ve devamı).

Üç koldan ilerleyen hükümet kuvvetlerinin tazyiki karşısında Payas'ı terke mecbur kalan Halil Bey Karbeyaz (Payas'ın 5 Km. doğusunda)'a kaçmış, fakat dava bununla halledilmiş olmuyordu. Payas etrafında toplanan ve her biri birer derebeyinin kumandasında bulunan derme - çatma kuvvetler arasında anlaşamamazlık çıkmış, her biri başını alıp memleketlerine gitmişlerdi. Bu hal, İmam Ağanın Mirmiranlık rütbesiyle Özer-ili'ne tayinine yol açmıştı.

SOYGUN ÖNLENEMİYOR

Halil Bey, kendisini şekavetten vazgeçirmek için tevcih edilen mirmiranlık payesine ve paşalık ünvanına rağmen, elde edemediği menfaatları yine soygun yolu ile temin etmekten çekinmiyordu. Hac ve ticaret yolunu kesmekten başka daha cüretli bir teşebbüste bulunarak Maraş'a kadar taarruz etmek cesaretini bile göstermişti. Bunun üzerine hükümet, uhdesindeki payeleri geri almış, bu sefer de tenkil ve der-

destine Adana valisi Mustafa Paşayı memur etmişti. Mustafa Paşanın isteği üzerine eski Mısır valilerinden Diyarbakırlı Kiki Abdi Paşa ile Hazinedar Şahin Ali Paşanın oğlu Ataullah Paşa da refakatine verilmişti.

Haç mevsimi gelmişti. Halil Bey tarafından yol kapatılmış olduğu için, hacı namzedlerinin Adana'dan Ayas (Yumurtalık)'a, oradan da deniz yolu ile İskenderun'a sevklerine karar verildi. Ayas kalesine Çolakoğlu Mehmet adında bir muhafız tayin edildi. Hacı namzedlerinin, Ayas'ta gemilere binecekleri sırada, kale muhafızının, kaleyi Halil Beye teslim etmek üzere gizlice anlaştığı haber alındı. Ataullah Paşanın zamanında müdahalesi neticesinde buna meydan verilmedi. Hacı namzedlerinin İskenderun'a nakli sırasında, Payas önlerinde görülen Halil Beyin iki büyük gemisi ele geçirildi, reislerinin başları kesildi.

Hacı namzedlerinin salimen naklinden sonra Ataullah Paşa, Payas'a ani bir baskın yaptı, Halil Bey yine Karbeyaz'a kaçtı. Payas kalesiyle hemen kuzeyindeki Cin kalesi işgal edildi. Bunun üzerine Halil Bey, müttefiki olan Gâvur Dağı aşiretlerinin arasına gitti. Kayınpederi Karalar aşireti reisi Topal Paşa yedi adamiyle Ataullah Paşanın eline düştü. Hepsi idam edilerek kelleleri İstanbula gönderildi, Bab-ı Humayun önünde teşhir edildi.

Bu sırada Selim III (1787 - 1807) tahta çıkmıştı. Halil Bey, bir yolunu bularak affını sağladı, kaybettiği mirmiranlık rütbesine de kavuştu. Eski suçlarından hiç bir takibata uğramadığı gibi, 12 bin 500 kuruşu da Payas ve Kurtkulağı menzillerinin masraf karşılığı olarak aldı.

1798'de Napoleon'un Mısır seferi sırasında, sahilleri korumak bahanesiyle Halil Bey, yine birçok aşireti etrafına topladı. Üç korsan gemisi yine Payas önünde bekliyordu. Hükümet, Halil Beye her hangi bir korsanlık ve şekavet teşebbüsünde bulunmamasını ihtar etti (Mühimme 218, 84. s. Evail-i Receb 1218" 1803 Temmuz başı").

Halil Bey (paşa) öldükten sonra büyük oğlu Dede Bey de hükümete karşı babası gibi hareket ettiği için Adana Valisi Belenli Mustafa Paşa, büyük bir kuvvetle üzerine yürüdü, Gâvur Dağları'na sığınan Dede Bey tutuldu, Adanaya getirilerek orada asıldı, cesedi yakıldı.

Halil Paşanın küçük oğlu Mustafa (Musdık) Bey, çok küçük olduğu için bu hengâmede kurtuldu. Büyüdükten sonra meydana çıktı. Mısırlı İbrahim Paşa, 29 Temmuz 1832'de Antakya - İskenderun arasındaki Belen'de Osmanlı ordusunu mağlûp ettiği sırada, Musdık Bey, oraya giderek İbrahim Paşaya dehalet etti, onun adına Payas'ı Osmanlılardan aldı.

İbrahim Paşa, Gâvur Dağları'ndaki aşiretler üzerine bazı hareketlerde bulundu. Fakat aşiretlerin birleşik hareketleri karşısında bir şey yapmaya muvaffak olamadı, nihayet aşiret ağalarına para, cephane ve saire gibi hediyeler dağıtmak suretiyle yakasını onların elinden zor kurtardı.

Mısırlılar çekildikten sonra, Musdık Bey Payas'a yerleşti. Kendisine hükümetçe mirmiranlık rütbesi verildi. 1849' dan Fırka-i İslâhiye'nin bu havaliye geliş tarihi olan 1865'e kadar 16 yıl, İskenderun - Antakya - Amik istikametinden Maraş'a giden yol, asayiş ve emniyet yokluğu yüzünden işlemez hale geldi.

1864'de Payas'tan Kilis'e, Belen'den Maraş'a kadar uzanan bölge, isyan ve ihtilâl içinde idi. Ulaşlı eşkiyası, Payas taraflarına inerek yolları keser, soygunculuk yapardı. Hükümet, ancak haç yolu olan Payas caddesinde emniyet teminine dikkat ederdi. Nitekim Sürre-i Humayun, Adana'dan Belen'e bin neferlik bir suvari kuvvetinin muhafazası altında gönderildi. Buna rağmen Gâvurdağı eşkiyası, Payas civarındaki Çernaz mevkiinde Sürre'yi yağma etmişlerdi. Bu vak'adan sonra Sürre'nin deniz yolu ile Beyrut'a, oradan da Şam'a gönderilmesi usul ittihaz edilmişti.

NİHAYET DEREBEYLİK ORTADAN KALDIRILIYOR

1865'de, bu havalide tetkikata memur edilen Kabuli Paşa, bölgede asayişin temin ve istikrarı için Musdık Paşanın, mutlaka Payas'tan kaldırılmasına lüzum göstermişti. Fakat Sadrazam

Keçecizâde Mehmet Fuat Paşa bir *Payas mes'elesi* çıkarmak istemiyordu. Kabuli ise, teklifinde israr ettiği için Adana'dan Belen'e gidiyor gibi sevkolunan bir tabur, Payas'a geldiği zaman, Musdık Paşa askere ikram kaydına düşmüş, subayları kendi konağında misafir etmiş, tabur kumandanı ise elindeki gizli emre dayanarak hemen Musdık Paşayı ve ailesi efradını tutup İstanbul'a göndermişti. Büyük oğlu Dede Bey ise Gâvurdağı'na kaçarak Ali Bekiroğlu'na sığınmış ve isyan etmişti.

Kozan'daki Kozanoğulları'nın Payas ve havalisindeki Küçükalioğulları ile Ulaşlı eşkiyasının devletin emniyeti için birer tehlike teşkil ettikleri ve bu sırada Gâvurdağı ağalarının bazı yabancı devletlerle muhabere ve münasebet tesisine de başladıkları anlaşıldığından umumî ve kat'î neticeli bir tenkil hareketine lüzum görülmüştü. Bu maksatla IV. ordu müşürü Derviş Paşanın kumandasında Fırka-i İslâhiye adı altında bir kuvvet teşkiline karar verilmiş, müverrih Cevdet Paşa da bu hey'ete fevkalâde memur-u mahsus sıfatiyle ilhak edilmişti.

Evvelâ Kozanoğulları üzerine tevecüh edilmesi kararlaştırılmışken, sonradan Payas ve havalisinin daha mühim hadiselere sahne olması dolayısiyle, harekâta buradan başlanılmasına karar verilmiş ve 1865 yılı Haziran ayında İstanbul'dan beş gemi ile gelen fırka, İskenderun'da karaya çıkmıştı.

12 Ağustos 1865'de Gâvurdağı'na karşı yapılan harekâtta eşkiya münhezim ve perişan olmuş, Küçükalioğlu Dede Bey ile Hacı Ömeroğlu Deli Halil Ağa teslim olmuşlardı. Deli Halil bir müddet sonra ölmüş, Dede Bey diğer bazı ağalarla beraber Niş'e sevkedilerek orada oturmaya mecbur edilmişti. 1876 Rus harbi sırasında, Dede Bey Niş'ten getirilerek o zaman Halep vilâyetine bağlı olan Antakya'da ikamete mecbur edilmiş, bu suretle de Küçükalioğulları'nın derebeyliğine nihayet verilmişti.

1888 yılında Antakya'da Dede Beyin Hakkı adında bir oğlu olmuştu. Hakkı Bey, Millî Mücadele sıralarında mühim hizmetler ifa etmiş, zaferden sonra Payas'ta yerleşmiş ve 15.3.1958 tarihinde orada ölmüştür. 100 küsur yaşındaki refikası Sultan hanım, şimdi Payas'ın Kürtül mahallesinde Abdurrahman Özer ve Nusret Özer adındaki iki oğlu ile oturmaktadır.

Payas'ta, Roma ve Haçlı devirleri kalesinin yerine 1567'de Selim II (1566 - 1574) zamanında bugünkü kale inşa edilmiştir. Hiç bir Anadolu kalesinin inşa safahatına ait vesikalar, bu derece muntazam ve müselsel değildir. Arşiv vesikalarından inşaatı günü gününe takip etmek kabildir. Vesikalara göre kalenin, iki yıl yedi ayda ikmâl edildiği anlaşılmaktadır.

Payas kalesi yanında görülen ve bir külliye teşkil eden cami, medrese, imaret, bedesten, kervansaray, hamam gibi tesisler, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşanın eseri ve vakfıdır. Bu güzel yapılar, pek az harap olarak zamanımıza kadar gelmiş bulunmaktadır.

Bu yazımızla, Payas'ın ve Küçükalioğulları'nın tarihine ancak, bir kaç pasajla temas ve işaret etmiş olduk. Yoksa bu konu, kıymetli ve olgun bir etüde zemin teşkil edecek derecede yüklü ve meraklıdır.

571 inci yıldönümünde

Niğbolu Meydan Muharebesi

Yıldırım Beyazid.
(Kendine olan güvenini, esir aldığı düşman kumandanlarına göstermek için : **"Bana karşı her zaman silâh kullanmakta serbestsiniz. Hatta bu hareketinizi memnuniyetle karşılarım; çünkü bu, bana yeni zaferler kazandırmak fırsatını verecektir"** diyen büyük Türk hükümdarı.)

Yazan : İhsan ILGAR

Türklerin Anadolu ve Balkanlarda devam eden muvaffakiyeti, Bizans ve Hıristiyanlık âlemini korkutmuş, birbirine yakınlaşmak imkânlarını sağlamıştı. Bilhassa Bulgaristan, Sırbistan ve Eflâk'teki Türk muvaffakiyeti, Macar Kralı Sigizmont'u telâşlandırmış, Avrupa'yı Türkler aleyhine bir haçlı seferi hazırlamaya sevketmişti.

Kosova savaşından sonra Ziştovi, Vidin, Niğbolu ve Silistre kaleleri elimize geçmişti. Bulgar Kralı Sisman ile oğlu, bu sırada Ali Paşa tarafından esir edilmiş, Kral Sisman öldürülmüş, oğlunun İslâm dinini kabul etmesi üzerine kendisine Samsun Beyliği verilerek Bulgaristandan uzaklaştırılmıştı.

Bu şekilde Türklerin Macar arazisine yaklaşmasını kendi istikbali için tehlikeli gören Macar Kralı Sigizmont, Yıldırım'a bir elçi göndermiş, âdeta tehditte bulunmuştu. Bunları istihza ile karşılayan Yıldırım Bayezid, Kosova'da alınan silâhları elçiye göstererek, **"sizin de akibetiniz böyle olabilir"** demek istemişti. Bu vaziyet zarurî olarak bir harbi ortaya atıyordu. Yalnız başına savaşı imkânsız gören Macar Kralı, Avrupadan şu yardımları almıştı: Bin kadar seçkin Fransız şövalyesi, bine yakın Burgonya şövalyesi, Burgonya Dukası Kont de Novar kumandasında on bin kadar piyade eri, İngilizlerden Lort Lankaster kumandasında bir kısım İngiliz şövalyesi ile ayrıca iki buçuk milyon kron değerinde para yardımı.

HAÇLI ORDUSU HAREKETE GEÇİYOR

Türkler aleyhine toplanan bu Avrupa haçlı ordusu, 1396 nisan ortalarında Dizon'da toplanarak evvelâ Almanya'ya doğru yürüyüşe geçmişti. Bu sırada Frederik Fon Hohonzolern kumandasında iki binden fazla Alman da bu kuvvete katıldı. Bir çığ gibi yürüdükçe büyüyen bu ordu, 24 Mayıs 1396 da Viyana'ya ulaştı. Viyana'da büyük merasimle karşılanan bu kuvvete bir kaç bin Avusturya şövalyesi iltihak etti. Ayrıca Cenevoda bir düşman donanması vücude getirilmiş, Rodos şövalyeleri de bu kuvvete katılmak için söz vermişlerdi.

Bohemya ve Polonya kralları şövalyelerile İtalya prensliklerinden toplanan şövalyeler de kont Herman Silli'nin kumandasında Peşte'de bu kuvvete katıldı. Ayrıca Eflâk Beyi Mirçe, bin kadar askerile bu kuvvete iltihak etti. Büyük Avrupa kral ve hükümetlerinden başka, ufak prenslikler de kendi

güçleri nisbetinde birer kuvvet yollamışlardı. Yüz otuz bini bulan ordunun başına da, Macar Kralı Sigizmont getirilmişti. Hakikatte ise bir kumanda birliği mevcut değildi. Her birliğin diğerini küçümsediği belli oluyordu. Başkumandan Sigizmont ise, bu muazzam orduyu seyrettiği zaman sevinçten oynamış; **"Gök kubbe yıkılsa, mızraklarile bu ordu gök kubbeyi tutar"** diye bağırmıştı.

Yıldırım Beyazıd, Balkanlarda kurmuş olduğu teşkilât vasıtasile böyle bir ordunun hazırlıklarını çoktan haber almıştı. Türk ordusu Kosovadan sonra Yıldırım'ın elinde daha gelişip teşkilâtlanmıştı. Mevcudu yüz bine yaklaşan ordunun silâhları da, Kosova'daki tecrübelere dayanarak yenilenmişti. Ordu, genç padişahı Kosovadaki kahramanlığından çok iyi tanıyor ve güveniyordu.

Avrupadaki hazırlıkları hudut beyleri vasıtasile öğrenen Yıldırım, bunların toplanmasının gecikeceğini hesaplıyarak kendi ülkesi ortasında kalan Bizanslıların merkezi İstanbul'u almak istiyor, bu imkânı sağlamak için de, kendi hudut kale ve beylerine emirler yolluyordu.

Macar kralı ise Yıldırım'ın bu çalışmasını Bizanslılardan öğrenmiş, onu arkadan vurmayı ve böyle bir zamanda zaferin kolay kazanılacağını iyi hesaplamıştı.

MÜTTEFİKLERİN SAVAŞ PLÂNI

Yıldırım Beyazıd İstanbul'da muhasara ile meşgulken, ilk iş olarak Niğbolu kalesi zaptedilecek, sonra Balkanlara sarkılarak sür'atle İstanbul önüne varılacaktı. Plânın mutlaka muvaffak olacağına inanan bu zavallılar, ordularını iki koldan 1396 yılının 24 Temmuzunda Peşte'den büyük merasimle Belgrad istikametinde harekete geçirdiler.

Batıdaki kuvvetlere Kral Sigizmont, doğudaki kuvvetlere ise Gara kumanda ediyordu. Bu kol, Transilivanya üzerinden Niğbolu'ya ilerleme vazifesi almıştı. Sigizmont ise, Orsova üzerinden Vidin'e yürüdü. Bu sırada Vidin muhafızı bulunan Bulgar Prensi İstiraziço, Mütefik ordusunun büyüklüğü karşısında Osmanlılara ettiği sadakat yeminini unutarak 28 Ağustosta kaleyi müttefiklere teslim etmiş, muhafız Türk askerlerini de insafsızca öldürmekten çekinmemişti. Bu muvaffakiyet düşmanı büsbütün şımartmıştı. Tunanın güneyinden ilerleyen ve 2 eylülde beş günlük bir kuşatmadan sonra Rahova kalesini de ele geçiren müttefik kuvvetler, kendilerine cesurane dayanan kale muhafızlarını esir almıyarak vahşice öldürmüşlerdi. Müttefikler, 8 Eylülde Niğbolu önünde toplanmaya başlamışlardı. Kalenin Tunadan ve karadan kuşatılması tamamlanınca da hücuma geçtiler.

Bu sırada Niğbolu kalesi muhafızı bulunan Doğan Bey, uzun zaman Yıldırım'ın emrinde savaşlara katılmış büyük bir kumandandı. Gelen ordunun gücünü çok iyi bildiği halde teslim tekliflerini reddederek metanetle savunmaya geçmişti. Çünkü Yıldırım'ın nasıl bir hükümdar olduğunu biliyor ve mutlaka geleceğine inanıyordu. Esasen düşman ordusu da, bir sahra harbini düşünerek donatılmış kaleler için muhasara malzemesi getirmemişti. Bu, Doğan Beyin savunma gücünün uzamasına sebep olmuştu.

İKİ ORDU KARŞI KARŞIYA

Müttefik ordularının büyük bir hızla Tunayı geçtiğini işiten Yıldırım Bayezid, İstanbul'un zaptı hazırlıklarını yarıda bırakarak ordusuna Edirne'de toplanma emrini vermiş, sür'atle toplanan ordu ile 23 eylül 1396 da Edirne'den Filibe - Şipka yolu ile Tırnova'ya hareket etmişti. Müttefiklere ulaşan bu haber, onları bir keşif kıtasile tahkik mecburiyetinde bırakmıştı. Bu sırada Yıldırım Beyazıd da Evrenos Bey kumandasındaki bir öncü kıtasını ileriye sürmüş, ve 27 Eylülde Niğbolunun on kilometre kadar güneyindeki ovaya ulaşarak, cephe kuzeye, sol yanları Osma nehrine dayanmak üzere ordugâha geçmişti.

Türk ordusunun Niğbolunun güneyinde savaş durumuna geçtiğini gören müttefik orduları, galibiyetten emin bir eda ile arkalarını Tuna nehri ve Niğbolu kalesine vererek karşılarına geçmiş ve savaş düzeni almıştı.

Bu vaziyet, müttefik ordusu içinde savaş durumu yönünden bir anlaşmazlığa sebep oldu. Fransız kuvvetleri kumandanı Kont Donör, Maçar kralına şeref mevkiinin kendilerine verilmesi lâzım geldiğini ve Fransız şövalyelerinin üstün bir harp kudretine sahip olduklarını iddia etti. Macar kralı Sigizmont ise, kendisinin uzun müddet Türklerle karşılaşmış olduğunu, bunun için Türk savaş usullerini bildiğini, bu bakımdan savaşın sonunda kuvvetli ihtiyat ve iyi eğitim görmüş cesur askerlere ihtiyaç olduğunu, bu yönden kendilerinin ve şövalyelerin kat'i netice anında kullanılmasını istedi ise de, sözünü dinletemedi. Fransızlar evvelâ karşılaşmayı şeref addediyorlardı. Bilmiyorlardı ki, karşılarında **"Keçeye pala çalar, tesdiye kurşun atarız"** diyen Yeniçeriler vardı.

SAVAŞ BAŞLIYOR

28 eylül 1396 sabahı iki ordu karşı karşıya gelmiş, kumandanlarından taarruz emirlerini beklemekte idiler. Şeref taarruzunun kendileri tarafından yapılacağını Kont Donör Fransızlara tebliğ edince, şövalyelerin alkış ve sevinç bağırışmaları göklere yükselmiş ve hemen taarruza geçmişlerdi. Yıldırım'ın manevrasına uyan ileri sürülmüş bir kısım azep askeri ile süvariler, taarruz karşısında geri çekildiler. Bu muvaffakiyet Fransızları çok sevindirdi. İlk hatlara doğru ilerlemeye devam eden Fransızlar, Osmanlıların asıl mevzileri önündeki manialar karşısında ok yağmuruna tutuldular. Fazla zayiat vermelerine rağmen atlarından inerek burayı da geçmiye muvaffak olan Fransızlar, iyi zırhlı olduklarından arkadan gelecek Macarları beklemeden göğüs göğüse, boğaz boğaza bir savaşa giriştiler. Bu sırada Yıldırım Beyazıd, birinci hat piyadelerini süvari kuvvetlerinin gerisine çekti. Fransızlar taarruzlarına devam ediyorlardı. Bu hareket üzerine tam bir manevra ile süvarilerimiz de yanlara çekilince, Fransızlar meydanın tamamen kendilerine bırakıldığına kanaat getirerek ve zayiatlarına bakmıyarak süvarileri takibe koyuldular. Önlerindeki ilk küçük tepeciğe çıkınca mühim ve üçüncü bir süvari hattının kendilerine doğru geldiğini görerek işin çetinleşeceğini anlamakta gecikmediler.

Fakat iş işten geçmiş bulunuyordu. Yıldırım Beyazıd, cepheden süvari kuvvetlerile, yanlardan da sipahilerle hücuma geçerek Fransızların yan ve gerilerini kuşattı. Korku içinde kalan Fransız kuvvetleri arasında bir panik havası esmeye başladı. Bir kısmı dövüşerek çekilmeye başladı ise de, zayiatları çok fazla idi. Bu duruma müdahale ederek bir kısım süvari ile Fransızları kurtarmak isteyen Sigizmont'un taarruzu bir netice vermedi. Fransızların ve yardıma koşan Macar süvarisinin kaçışı, diğer müttefik ordularına da sirayet etti. Büyük bir yararlıkla her cepheye yetişmek isteyen Macar kralı Sigizmont, Fransızları zorlukla topladı ve o zamana kadar hazırlığı biten diğer kuvvetlerile birlikte genel bir taarruza geçti. Büyük bir kuvvetin birbirine dayanarak yaptığı bu taarruz, ilk anlarda muvaffakiyet vaad eder gibi görünüyordu. Çünkü Yıldırım Beyazıd, evvelki manevrasından yeni bir harekete geçiş imkânını bulamamıştı. Bu durum müttefikleri büyük bir ümide düşürmüş, Yeniçeri ve Sipahilerin ilk anlardaki şaşkınlığı bozguna, Türk ordusunun yıkıldığına delil sayılmıştı.

Bu ümit kısa sürdü. Biraz sonra Türk kuvvetlerinin esas ve merkez kuvvetlerile taarruzu, işi değiştirmekte gecikmedi. Bu taarruz Sigizmont ordusunu duraklatmıştı. Yanlarda bulunan Türk ve Sırp prensi Lazaroviç kumandasındaki kuvvetlerin, müttefiklerin yan ve gerilerine doğru taarruzu başlayınca, müttefik ordusundaki duraklama, kaçma ve paniğe döndü. Düşman Tunaya doğru çekilmiyor, adeta kaçıyordu. Türk ordularına da, bu kuvvetleri takip emri verilmişti.

SAVAŞIN BİLÂNÇOSU

Türk tâbiyesini bilmiyen müttefikler, Macar kralını dinlememenin hatasını çekmişlerdi.

Tâkip harekâtı çok semereli sonuçlanmış, çekilen düşmanın mühim bir kısmı imha edilmiş, bir kısmı esir edilmiş, esir olmak istemiyenler Tuna nehrinde boğulmak felâketine uğramışlardı.

Savaş sonunda Türk ordusunun kaybı otuz bin raddesinde, düşmanınki ise

yüz bine yakın bulunuyordu.

Esirler arasında Fransız kralı VI ncı Şarl'ın amcazadesi Korkusuz Jan ile, yirmi dört kadar seçkin Kont, Marki ve Prens vardı. Macar kralı ise bir gemi ile Tuna'dan Karadenize çıkmış, oradan da bir Venedik gemisi ile İstanbul - Akdeniz üzerinden Dalmaçya'ya geçmiş ve memleketine varabilmişti.

Bu savaşta Yıldırım'ın şahsi cesareti de takdire değer görülür. Savaş esnasında harbe bizzat katıldığı gibi, gece düşman hatlarının arasından geçerek Niğbolu kalesinin kahraman müdafii Doğan Beye : **"— Bre Doğan! Bre Doğan!"** diye seslenerek talimat verdiği ve döndüğü rivayet edilir.

Esir alınan prens ve markiler Bursa'ya götürülmüştü. Yıldırım Beyazıd, onları âlicenaplığı ile teshir etmiş, ipek elbiseler, mücevher tasmalı köpeklerle yaptığı bin kişilik sürek avlarında ihtişamını göstermişti. Türk hükümdarına karşı bir daha silâh kullanmıyacağına söz veren Korkusuz Jan'a da Yıldırım Beyazıd : **"Bana karşı her zaman silâh kullanmakta serbestsiniz, hatta bu hareketinizi memnuniyetle karşılarım; çünkü bu, bana yeni yeni zaferler kazandırmak fırsatını verecektir."** demek suretile kendine olan güvenini göstermişti.

İtalyanlar, Trablusgarba ihraç yaptıktan sonra, hiç beklemedikleri bir müdafaa ile karşılaşmışlar ve gemilerinin atış sahasından dışarı çıkamamışlardı. Klişemiz, Bingazi sahillerinde çivilenip kalan İtalyan kuvvetlerinden bir "öncü" grubu gösteriyor!..

56 sene evvel, 28 eylül 1911 de

24 saatlik italyan ültimatomu ve sonrası

Yazan : Cemal KUTAY

Tarih 28 Eylül 1911 idi: İkinci Meşrutiyeti başarmış olan İttihad ve Terakki, Hüseyin Hilmi Paşa, Kâmil Paşa, Said Paşa gibi Sultan Hamid'e SADRAZAMLIK yapmış olan ve kendilerine mücadelenin gizli açık yıllarında **ricâl-i istibdad** denilen YAŞLI VEZİRLER'den sonra, her bakımdan YENİ DEVİR'i temsil edebileceğine inanılmış ve güvenilmiş bir zatı hükümet reisliğine getirmişti: İbrahim Hakkı Paşa...

Değerli bir hukukçu, Batılı hayatı yakından bilen, Avrupanın Osmanlı devrimi için neler düşünmekte olduğunu kavradığına inanılan kırk bir yaşındaki devlet adamı, Roma sefirliğinden İstanbul'a davet edildiği zaman, İtalya, geç kaldığı müstemleke siyasetinin boşluğunu doldurmak emeliyle, Osmanlı idaresindeki son GARB OCAKLARI varlığı Batı Trablusunu sınırlarına katmak hazırlığında idi. Ustaca yürütülen gizli plân, İbrahim Hakkı Beyin ülkesini temsil ettiği vazife devri içinde sinsi ağ halinde hedefine yaklaşmış ve BEY olarak geldiği İstanbulda, Sultan Reşad'ın VEZARET, yâni PAŞALIK unvanı ile sadrazam o-

larak vatanın mukadderatını eline almasından sekiz ay on altı gün sonra, 28 Eylûl 1911 salı günü öğleden sonra, İtalyanın ültimatomu İbrahim Hakkı Paşaya sunulmuştu: Bu, pazarlık ve tâviz kapılarını kapıyan ve harp ilânı mahiyetinde olan ihtardı: Anlaşılıyordu ki, İtalya, devlet merkezinden çok uzaklarda, kara ve deniz ulaşımından mahrum, yardım yapılması imkânsız, kendisine İstanbuldan yakın bu milyon kilometrekarenin üzerindeki büyüklükte tarihî toprakları sınırlarına katabilmek için hazırlıklarını tamamlamıştı.

Bu, Osmanlı Türklerinin umudlarını kökünden yıkan hadiselerin en acılarından birisi idi: Meşrutiyeti ilân ettiğimiz zaman, Batı âleminin kendi rejim saflarına katılmamızın yaratacağı müsbet havanın ümidleri içinde idik. Heyhat!.. İlk darbe, Avusturya - Macaristan İmparatorluğundan gelmiş, Bosna - Hersek'i ilhak etmişlerdi. Fırsat kollıyan Yunanistan Girit'i kattı sınırlarına... Sultan Hamid'in HİLÂFET POLİTİKASI ile siyasî bakımdan çıkmaza sokarak Londrayı kesin hareketten alıkoyduğu AKABE meselesini İngilizler hemencecik hallediverdiler!.. Fransa, Suriye üzerindeki nüfuzunu âdetâ işgale vardırıyordu. Almanya **ŞARKA DOĞRU YAYILMA** siyasetinin yeni belirtisi olarak Basra demiryolu imtiyazını da istiyor, Ruslar, artık kendileri için KOZ haline gelmiş ERMENİ MESELESİni, yedi Doğu ilimizde tam bir kontrol altına almak şekline sokuyorlardı. Bunlar, acı hayâl kırıklıkları idi ve birbirini kovalamıştı.

BAB-I ÂLİDEKİ TOPLANTI

Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, İtalyan ültimatomunu alınca, kabinesinde Dahiliye Nazırı olan Talât Bey **(Paşa)** ile, Maliye Nazırı Cavid Beye ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşaya haber göndermiş, acele Bab-ı Âliye davet etmişti.

Bir şeyler sezinlenilmekle beraber, ültimatom; yıldırım tesiri yapmıştı. O güne kadar, imparatorluğun çeşidli yerleri için yabancı iddiaları, bilhassa iktisadî imtiyazlar tanınmak suretiyle "idare" edilmişti. Fakat bu sefer, İtalyan notası çok sertti ve fiilî işgalin başlıyacağını, hiç bir tefsire ihtiyaç bırakmıyacak kesinlikle ifade ediyordu. Kabine içinde fikirlerini mümkün olduğu kadar muhafaza etmiş olan Maliye Nazırı Cavid Bey, acı bir tebessümle, âdeta bir kaç gün sonrasının mukadder neticesini ifşâ etmişti :

"— Hadisenin çok evvelden hazırlanmış ve önüne geçilmez olduğunu başta Mebusan Meclisi, ne memlekete, ne cihana anlatmak kaabil olmıyacak..."

Ve, Trablusgarbe askerî yardım yapabilmek, oradaki zayıf ve yetersiz müdafaa kuvvetlerini, İtalya gibi donanması, İngiliz harp filolarının kudretinden sonra Akdenizin İKİNCİ varlığı haline gelmiş bir devletin önünde başarılı savaş yapacak şekilde takviye edebilmenin imkânsızlığını hatırlatarak alınacak biricik tedbiri hemen ortaya koydu :

"— İstifa etmek!.."

Bu fikir, elbetteki Trablusgarbi kurtaramazdı: Hatta İttihad ve Terakki iktidarını, ne tarihin mes'uliyetinden ve hükmünden, ne de kendisine büyük ümitlerle bağlanmış halkın menfileşecek kararından kurtaramazdı amma, başka da alınacak tedbir bulamıyordu Cavid Bey...

Ötekiler de aynı fikirde idiler amma, bırakacakları makamların ardında kopacak fırtınanın şiddetini duyuyor gibi idiler: Ayaklanacak hisler, mantığı, yakın maziyi, hepsi oldukça uzun geçmişin neticesi ve rüsûbu olan hadiselerin ciddî muhasebe şuurunu unuttıracak **mes'ul aranacak**tı. O suçlu da kendileri olacaktı. Hikmet-i Hükümet'in bünyesi içinde olan saklanılmaz neticeler arasında bu da vardı ve İbrahim Hakkı Paşa kabinesinin bu ön plândaki şahsiyetleri mukadder netice önünde şimdiden mütevekkil idiler...

SAİT PAŞA İLE KARŞI KARŞIYA

Talât Paşa şu fikri ortaya attı: Vaziyeti Said Paşa ile görüşmek ve fikrini almak!..

Sultan Hamid'e YEDİ defa, Meşrutiyete BİR defa sadrazamlık yaparak

devrinin rekorunu elinde tutan **Şapur Çelebi** bu kritik ân için, yarım yüz yılı geçmiş Bab-ı Âli an'anesinin itiyatları içinde, acaba, fiilî harbi önliyecek bir tedbir tavsiye edemez miydi?

Teklif, İbrahim Hakkı Paşaya da câzib gelmişti. Said Paşanın malûm hususiyetleri dolayısiyle kendisinin ancak, Saraya davet edilmesi ve yalnızca kabine âzalarının değil de Âyan ve Mebusan Meclislerinden davet edilmiş heyet önünde düşüncelerinin öğrenilmesine karar verildi: Çünkü biliniyordu ki, İtalyanın Trablusgarb üzerindeki emellerinin ilk tezahürü, 1898 de, Osmanlı - Yunan Harbinden sonra ortaya atılmış, meselenin fiilî savaş haline gelmesi Said Paşanın İtalyaya teklif ettiği iktisadî menfaatlerle halledilmişti. Vakia şartlar değişmişti ve yirmi dört saatlik ültimatom, Trablusgarbın İtalyan idaresine tevdiini istiyordu amma, yarım yüz yıllık tecrübe hamûlesi içinde daha neler vardı ?

Padişah Sultan Reşad, saltanatının ilk günündenberi birbirini kovalamış acı hadiselerin ezgisi ile dertli ve çâresiz, İbrahim Hakkı Paşanın teklifini kabul ve Sarayda toplanılmasını irade etti. Aynı günün akşam saatlerindeki toplantıya, ihtiyar vezir, bastonuna dayanarak girdi ve çok terbiyeli, Bab-ı Âli merasimi içinde yetişmiş insan olarak, bütün ısrarlara rağmen, hâlâ Sadaret makamında, yâni BAŞVEKİL olan muhatabının, içtima masasının başındaki yerine oturmadı, yanında mevki aldı.

Saray erkânından Başmabeyinci Lutfi Simavî Beyle, Bâşkâtib Uşşakî Zade Halid Ziya Bey içtimada hazır idiler. Memleketi, ya vatan parçalarından birisini sessiz sedasız cebîn, zebûnküş, fırsatçı bir düşmana terketmek hacâleti ile lekeliyecek veya gerçekten elverişsiz şartlar içinde harbi kabulü zorlıyacak iki şık'dan birisine sürükliyecek oldu - bitti önünde, ihtiyar vezirden hâlâs çâresi soran sualin metnini ve alınan cevabı, Lutfi Simavî Bey hatıralarında şöyle anlatır :

"— Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa hatip ve sühuletle fikrini izah eden bir zat idi. Senelerce mekteb-i hukukda müderrisliğin verdiği alışkanlık neticesi olan hususiyetini adetâ kaybetmiş gibi idi. Söz söylerken sıkıntı çektiği anlaşılıyordu. Dedi ki:

"— Zatı fâhîmânelerinin irşadına muhtacız. Ya harbi kabul etmek, ya istenilen koca bir vilâyeti terketmek şıklarından birini ihtiyar etmeli. Bu müşkil vaziyette ne yapmak imkânı olduğuna dair bizleri tenvir buyurmanızı istirham ediyoruz."

İBRAHİM HAKKI PAŞA İSTİFA EDİYOR

"Said Paşa, Hakkı Paşanın sözlerini dikkatle dinledi. Kendisine İtalyanın ültimatomu hakkında evvelce izahat verilmiş olduğundan mevzua girmedi. Yalnız tavr-ı hâlinden, meseleye esasından nüfûz etmek ve düşüncesini sarahatle izah etmek arzusunda olmadığı da anlaşılıyordu. Müddet-i hayatında ketûmiyet ve kararlarında seyyaliyet ile tanınmış kıdemli vezîr, genç selefinin yüzüne bir ân daldı. Sonra, sühuletle ve âdeta kelimeleri birbirine bağlıyarak şu cevabı verdi :

"— Bendeniz mes'ul mevkide bulunanlardan değilim. Elbette o mevkide bulunanlar icabı hâle göre alınacak tedbirleri düşünürler. Bendeniz nasıl bir mutalâa serdedebilirim?"

İbrahim Hakkı Paşa, mevzuun biraz da seleflerinden kendisine intikal etmiş kötü bir miras telâkki etmiş olmanın rahatı içinde ve hiç bir tarafını gizlemiye lüzum görmeden meselenin tahlilini yaptı. Fakat Said Paşa, tam bir sükût içinde dinlediği ihtimallerden hiç birisini tecvîz eder şekilde konuşmadı. Bu sırada, Talât Paşa yerinden kalkarak Hakkı Paşaya tekarrüb etti, kulağına bir kaç cümle söyledi, Hakkı Paşa başıyla tasvip işareti yaparak içtimaı bir ân için terketmeye müsaade istedi, yan tarafdaki odalardan birisine geçerken kendisine refakat etmemi rica etti. Yalnız kaldığımızda kabinenin istifaya karar verdiğini, ve zat-ı şâhane tarafından derhal kabul edilmesinin teminini istedi. Bu haber bende sürpriz tesiri yapmıştı. Fakat vaziyet, tetkik ve mutalaâya müsaid değildi. Ben sür' atle Hünkâra haber vermiye gidip döndüğüm müddet içinde İbrahim Hakkı

Paşa, istifanamesini hazırlamıştı. Çok müteessirdi. Refakatinde muayede salonunun müntehasındaki maruzat dairesine doğru ilerlerken kanaatını söyledi :

"— Zat-ı Şâhaneye Said Paşayı makam-ı sadarete getirmelerini arzedeceğim. Siz de, memleket için hayırlı olacak ve bu muhataralı vaziyetten mümkün olduğu kadar az zarar ile çıkılabilecek bu neticeye gayret ediniz. Kadîm dostluğumuz ve vatanperverliğiniz den bu himmeti rica ederim."

Zat-ı Şâhane, İbrahim Hakkı Paşanın izahatını dinledikten sonra istifayı kabul etti ve Said Paşayı sekizinci defa olarak sadaret makamına getirdi."

NETİCELER VE YILLAR SONRASI

Said Paşa, yarım yüz yıllık tecrübenin yeni bir işbatını ortaya koymak alışkanlığı ile İtalyan notasına şu cevabı verdi :

"— Devlet-i Osmaniyenin hukuk-u hâkimiyetiyle kabil-i telif olacak imtiyazatın itasında tereddüd edilmiyecektir. Mademki İtalyanın maksad-ı aslisi menafi-i iktisadiyedir. Bu esas üzerinde dostâne müzakerelere hükümetimiz hazır bulunmaktadır."

Fakat ültimatom verildiği saatlerde, İtalyan donanması Bingazi kıyılarına yanaşmış ve ihraca başlamıştı. Recep Paşanın Trablusgarbden ayrılmasından ve İttihadcıların hatalı hareketleriyle körükledikleri Arnavudluk isyanından sonra Trablusgarbden alınan kuvvetlerin yerine yenilerini gönderilememiş ve dolayısiyle zayıf müdafaa kuvvetlerini bertaraf eden İtalyanlar Bingazi'yi işgale başlamışlardı. Harp böylelikle fiilen patlamış oluyor ve Bab-ı Âli hadiselerin emr-i vâkiini kabule zorlanıyordu. Said Paşa, resmî harb ilânının imkânsızlığı içinde **başka bir çare** arıyordu. Bu çâreyi **bir avuç kahraman** kendi öz cesaret ve fedakârlıklarından çıkardılar : Çoğu otuz beş yaşının altındaki genç zabitler gizlice, Mısır hududunu aşarak, takma adlarla Trablusgarbe sızdılar, oradaki yerli halkdan milis kuvvetleri kurdular, bilhassa Şeyh Sünnûsînin yardımı ile İtalyanlara karşı mücadeleye giriştiler... Kısa zamanda öylesine başarı kazandılar ki, İtalyanlar, savaş gemilerinin atış sahasının dışına çıkamaz oldular, çivilendiler, kaldılar... Ve, bu neticeler önünde de Bab-ı Âli İtalyaya resmen harp ilân etmenin imkânına sahip oldu...

İtalya'nın Trablusgarba ihracı, dünyada derin tepkiler yaratmıştı. Roma, hareketinin sebebleri arasında, yerli halkın medenî hayata kavuşmasını göstermiş ve bir kısım yerlileri İtalya'ya getirerek bunlara Batılı kıyafetler giydirerek İtalyan şehirlerinde dolaştırmak garabetini de göstermişti. Yukarıdaki klişede, Napoli limanına yanaşan bir İtalyan harp gemisi güvertesinde zorla kıyafeti değiştirilmesiyle ağlıyan bir Trablusgarbli kızla, kılığını değiştirmiye zorlanan erkek ve kadın Trablusgarblılar görülüyor.

Muhakkak olan şu idi ki, eğer Balkan Harbi çıkmamış olsa idi, İtalyanlar, Trablusgarbi asla işgal edemiyecekler idi. Çünkü, taaa Büyük Sahranın içerilerine kadar, Şeyh Sünnûsî'nin cihad fetvası ile fedakâr mücahidler koşup geliyorlar ve binbir mahrumiyet içinde gelişen müdafaa İtalyanları kıyılardan içerilere sokmuyordu. Fakat Balkan Harbi patlayınca başlarında Enver ve Mustafa Kemal olan müdafi-

ler, daha büyük tehlike içinde olan İstanbul'a döndüler.

Aradan seneler geçmişti: İbrahim Hakkı Paşa, Berlinde sefir idi. Lutfi Simavî Bey de Baden Baden'de tedavi görüyordu. Başmabeyinci hatıralarında şunları kaydeder : "— **Mevzu bir gün, Trablusgarb harbine intikal etmişti. Hakkı Paşa, kendisini sadaretten ve hatta memleketten uzaklaştıran bu meş'um hadisenin hâlâ tesiri altında bulunuyordu. Devletler hukuku namına bir şîn olan İtalyanın hareketinin sebebini, daha sonra Kont Sforça'dan sormuş, O da hakikati açıklamaktan çekinmemiş :** "— Muhtelif mıntakaları devletler arasında taksim edilmesi mukarrer Devlet-i Osmaniyenin topraklarından İtalyaya isabet eden kısmı almak için harekete geçtik." demiş. Lutfi Simavî Bey şöyle der : "— **Bu cevab bende, 1919 da Yunanlıların İzmirimizi işgal için ileri sürdükleri bahaneleri hatırlattı ve kendi kendime tekrar ettim :**

Hazır ol cenge ister isen sulh-ü selâh

Nitekim Harb-i Umumîye de mümasil hadisatın zaruretiyle girmemiş miydik?"

★ ★ ★

Biz, Birinci Dünya Harbi içinde, şehzade Osman Fuad Efendinin önderliği ile, Trablusgarb'de yine bir kurtarma mücadelesine girişecektik.

Bugün o topraklarda, dostluğuna güvendiğimiz müstakil bir LİBYA DEVLETİ var..

(Basın : 16347)

BASIN
İLÂN KURUMU

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük :
Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul
Telefon : 27 66 00 - 27 66 01
Telgraf adresi : BASINKURUMU

Tarih — 290

Onoltıncı Yüzyılın sonunda imparatorluğumuzun hayatında yeni bir safha başlıyordu. Artık yükselme devri kapanmış, duraklama devri başlamıştı. Eskiden, üstün kuvvetleri perişan eden ordularımız, duraklama devrinde, kendinden zayıf düşman kuvvetleri karşısında bile bozguna uğruyordu. Riko'nun albümünden alınan yukarıdaki klişe, imparatorluğumuzun yükselme devrinde Türklerin kendilerinden üstün düşman kuvvetlerile çarpışmasını göstermektedir.

Duraklama Devrinde

Bir Sadrazamın Portresi

Yazan : ZİYA NURİ

Onaltıncı Yüzyılın sonlarına doğruydu. Osmanlı İmparatorluğu yükseliş devrinden duraklama devrine geçiyordu. Bu sırada tahtta Onüçüncü hükümdar Üçüncü Mehmet (1595 - 1603) bulunmaktaydı.

1596 yılında, genç padişah ordunun başına geçerek Macaristan seferine çıktı. Türk Ordusu 100.000 kişiden kuruluydu. Padişahı Haçovada karşılayan düşman kuvvetleri de, aşağı yukarı, bu kadardı. İki denk kuvvet çarpışacaktı. Oysa ki, eskiden Türkler, çok daha az sayıdayken bile yüzbinlik düşman ordularını bozar, perişan ederlerdi. Öyleyken, bizim ordu bozgunluk âlemetleri gösterdi. Sadrazam Damat İbrahim Paşanın telkiniyle, padişah geri çekilmeğe, açıkçası savaş meydanını bırakıp kaçmağa karar verdi. Bu sırada **Hoca-i Sultani** Sadettin Efendi, padişahın atının dizginlerine sarıldı ve şöyle dedi :

"— Padişahım, nereye gidersiz? Yerinizden deprenmeyünüz. Siz giderseniz, bilmiş olun ki, bütün ordu dağılır. Ayağınız pekçe tutup dayanmaktan gayri çare yoktur!"

Hoca Sadettin Efendinin bu sözleri padişahı etkiledi. Kaçmaktan vaz geçip harbe devam edildi ve yenilmek üzereyken savaştan galip çıktık. Osmanlı tarihlerine HAÇOVA ZAFERİ diye kaydedilen bu harpten sonra, Sultan Üçüncü Mehmed'e **Eğri Fatihi** unvanı verildi.

SUÇLU ARANIYOR

1506 da, ihtiyar Hoca Sadettin Efendinin cesaretli telkinleriyle kazanılan zafer, uzun sürmedi. Üç yıl sonra (1509) ordularımız VARAT'da bozuldu. Bozgunun bir sorumlusunu bulup cezalandırmak gerekiyordu. Divan-ı Hümayun, serdar Satırcı Mehmet Paşayı suçlu buluyordu, derhal Satırcı Paşanın idamına ferman çıktı. Suçlular arasında Sadrazam Cerrah Mehmet Paşa da vardı. Fakat o, **Damad-ı Şehriyari** olarak saraya intisap etmişti. Bu yüzden idam edilmedi, yalnız azliyle iktifa olundu. Yerine diğer İbrahim Paşa Sadrazam oldu. Bu yazıda portresini vereceğimiz Sadrazam, (maskara diyebileceğimiz) bu İbrahim Paşadır.

Belgratta bulunan Satırcı Mehmet Paşanın idamı için çavuşbaşılar ve hattı hümayun gönderildiği vakit, yeni Sadrazam İbrahim Paşa da, ordunun kumandasını ele almak için İstanbuldan hareket etti. Vezir karargâhı, ağır ağır yol alıyor, önceden yola çıkarılan idam emrinin yerine getirilmesi haberini bekliyordu. Nihayet, Sofyaya vardıkları gün, Satırcı Mehmet Paşanın idam edildiği haberi geldi. İbrahim Paşanın beklediği müjde (?) buydu zaten... Fakat, haberi alınca bir garip maskaralığa başladı. Güya habere inanmıyor, Satırcının idamında ilgisi olmadığını belirtmek istiyordu. Şimdi, maskaraca oynanan bu oyunu, Tarihçi Peçevinin tatlı üslubundan dinliyelim. (Metin, çok az bir farkla aynen verilmiştir.)

"O zaman, sipahi bölüğünde ağa olan Alaca Ahmet nakleder ki :

O gün (8 Temmuz, 1509) Satırcının katli haberi geldi, Vezire naklettiler :

"— Bu yalandır, asli yoktur, bu haberi kim getirdi?" diye çok çok kızdı. İdam haberini getiren herifi tutup huzura çıkardılar : "— Sen bunu kimden işittin?" diye sordu. Adamcağız: "— Kimseden duymadım, gözlerimle gördüm, çünkü ben oradaydım." karşılığını verdi. İbrahim Paşa büsbütün kızdı :

"— Baka şu kâfire... Benim huzurumda dahi yalan söyler. Padişahın mübarek başı için, bu dediklerinin yalan olduğu ortaya çıkarsa seni bin türlü işkence ile idam ederim." dedi. Ve zavallıyı hapsettirdi. Vardıkça ağzı köpürdü, deliye döndü. Otağda oturanlara dönüp, bağıra, çağıra :

"— Müslümanlar, bu olacak iş midir?.. Bir yeniçeri ağası kim oluyor ki, padişahın izni ve benim haberim yokken, Satırcı gibi ünlü bir veziri nasıl katleder?.. Bu habere katiyen inanmam, yalandır," diye gâh yemin eder, gâh şart eder. O kadar ki, ağzının söylediğini kulağı işitmez."

NE DEMİŞTİ, NE YAPMIŞTI ?

"Biz, (yani Alaca Ahmet Ağa) sadrazamın karşısında dururduk. İşaret etti, yanına vardım. Kulağıma iğildi : "— Sen, Satırcının Defterdarı olan Ekmekçizade'yi bilir misin?" dedi. "— Bilirim sultanım" dedim. "— Öyleyse git, nerde bulursan yakala ve çadırına hapset." dedi.

Aldığım emir gereğince dışarı çıktım. Ekmekçizade'nin nerde olduğunu soruşturdum. Kethüda Beyin adamları : "— Şimdi Kethüda Beyin çadırına girdi" dediler. Kethüda Bey çadırına vardım, Ekmekçizade'nin alt yanında oturdum. Kahveler içildi, Serdar Satırcı Paşanın öldürülmesi konusu tartışıldı. Neden sonra herkesle birlikte kalktık. Konuşa konuşa yol ayırımına kadar geldik. Ekmekçizade kendi çadırına gitmek üzereyken: "— Bizim çadıra buyurun" dedim. Hemen rengi değişti, "— Sebep nedir" diye sordu. "— Sahib-i Devlet böyle buyurdular" dedim. "— Öyleyse, bir kez Kethüda Beyin yanına gideyim" dedi. "— Yok sultanım, kendiniz gidemezsiniz. Dilerseniz adam gönderin" dedim. Ve alıp çadırıma getirdim. Mümkün olduğunca tatlı sözler

söyliyerek hatırını hoş etmeğe çalıştım. Ama Ekmekçizade, bir türlü rahatlayamıyordu. (Çünkü o yıllar, Alaca Ahmet Ağa vezir-i âzamın baş cellâdı vazifesini görmekteydi. Ölecek, öldürülecek kim varsa, önce Alacanın çadırında tutuklanır, sonra cellâda teslim edilirdi.)

Ekmekçizadenin gönderdiği adam, Kethüda Beye varıp olan bitenleri anlatınca, Kethüda hırsından ateş kesilmişti. Öyle ya, kendisi bir vezir kethüdası olsun da, çadırından bir adam alınsın ve ona haber verilmesin?.. Haklı olarak canı sıkılmış, koşup Sadrazamın otağına gelmiş.

"— Devletlü Vezir, Alaca Ahmet, çadırıma geldi, gidişinde Ekmekçizadeyi çadırına götürmüş, hapsetmiş. Siz mi buyurdunuz," diye sormuş. Vezir, yeminler ederek :

"— Ben buyurmadım. Haberim dahi yoktur. Bir bölük ağası kim oluyor ki, Ekmekçizade gibi ünlü bir kişiyi, benim emrim olmadan, senin haberin olmadan alıp çadırına götürüyor. Tiiiiz, bana ol Alaca denilen herifi çağırın" diyor.

Alaca huzura girince, Sadrazam :

"— Sen niçin defterdarlığa kadar yükselmiş bir adamı alıp hapsedersin?.. Ben mi buyurdum, kethüdam mı dedi?..."

Alaca, hikâyeyi anlatırken dermiş ki: "Ben ise, tabiatını bildiğim için, hiç cevap vermedim. Sadece başımı öne eğip sustum. Ben sustukça o alevleniyor, sesini yükselterek ağır küfürler savuruyordu. Paşanın tabiatını bilmiyen biri, "bu şimdi Alacayı katleder" diye düşünürdü. Paşa, çadırın içinde bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, ikide bir durup divandakilere :

"— Görün Müslümanlar! Ne hale, ne günlere geldik! Bir bölük ağası adem, hiç haddi değilken, kendisine böyle bir iş buyurulmamışken, kalkıyor, defterdar gibi bu devletin ünlü kişilerinden bir zatı götürüp hapsediyor. Siz deyin, ben bu herifi hangi ölümlerle öldüreyim" diye sövüp saymasına devam ediyor.

Alaca, anlatmasını şöyle bitiriyor :

"— Tam bir saat-ı nücumi diline gelen ağır küfürleri saydı döktü. Ara sıra yüzüme bakıp: "kâfir, kâfir!" der ve

Duyurulmaya değer hadise :

CEMAL KUTAY

MİLLET MECMUASI'nı

yine çıkarıyor!

1945 - 1950 mücadele devrinin unutulmaz adı MİLLET MECMUASI'nın, 26 Ekim 1967 perşembe günü neşir hayatına yeniden girme hazırlığında olduğunu duyurmakla mutluyuz.

İçinde bulunduğu periyodik mesaî, sıhhî durumu ve yaşı, bu çok çetin çabaya elverişli olmamasına rağmen, MİLLET'i yeniden çıkarmak kararını, Hocamız, şu sebebe bağlıyor:

"— Yurt ve dünya hadiseleri, hizmetlerine dönmesini gerekli kıldığı ânda, mecmuamın vazifesi başında olacağıma vefakâr ve aziz okuyucularıma söz vermiştim. 1967 Türkiyesinin şartları bu söz'ün yerine getiriliş saatidir."

★ ★ ★

MİLLET, yine her hafta perşembe günleri çıkacak, 30 x 21 santim boyunda 24 sahife olacak, edinilmesi malî külfet olmaması için, maliyetine yakın değerle 50 KURUŞa verilecektir. Muhtevânın hususiyeti ile, okunduktan sonra atılan değil, saklanan ve evlâtlara bırakılan eser olacaktır inşaallah...

Üstad Cemal Kutay, mecmuasının mâhiyetini ve yapısını anlatan broşürlerinden, Sizlere, TARİH KONUŞUYOR'un muhterem okurlarına takdim edecek ve alâkanızı rica edecektir.

Bir *"Siyaset, Hadise, Aktüalite"* mecmuası hüviyetiyle çıkacak olan MİLLET'in, mazisindeki erişilememiş seviyeye lâyık devam olacağına samimiyetle inanıyoruz.

baş parmağını avucu içinde sıkar, yani bana "Pekçe tut" demiye getirirdi."

MASKARA BİR VEZİR

Hikâyenin alt tarafı, daha maskaraca devam etmektedir. Ekmekçizadenin hapsi için kendisi emir verdiği halde, Kethüdasının hatırı için bütün suçu Alaca Ahmed'e yükliyen Vezir, bakın komedinin sonunu nasıl getiriyor :

Kethüda Bey, Sadrazamın haberi olmadan hapsedildiği kanısına vararak, Ekmekçizadenin salıverilmesini diler:

"— İmdi Sultanım, buyurun salıversin" deyince, İbrahim Paşanın tepkisi şöyle olur :

"— Ne denlü maskaralıktır. Bu saat hapsolunsun, bu saat salıverilsin?"

Sadrazamın, MASKARALIK olarak nitelediği hareket, kendi davranışları olmalıdır.

Gene Alaca Der ki :

"— Kethüda Mehmet Bey çıkıp gidince, beni yanına çağırdı, "Bukağıya vurdun mu" dedi. Vurmadığımı söyleyince, "— Aman pekçe tut sana ısmarlarım." dedi. "— Hey sultanım, ben onu pekçe tutarım ama, sonra beni kethüda beyin elinden kimler kurtarır?" dedim. "— Boşuna konuşuyorsun, yabana söylersin. Sen beni dinle" dedi.

Peçevi hikâyenin sonunu şöyle bağlıyor :

"Amma, Ekmekçizade, sonra bir fırsatını bulup, Alaca Ahmet Ağayı teftişe uğrattı. Mamelekin sattırdı ve başına dünyanın belâlarını getirdi."

★ ★ ★

İşte, kısa çizgilerle canlandırmağa çalıştığımız bir Sadrazam çehresi... Duraklama devrinin bir baş veziri... İçi başka, dışı başka, bir yalancı, hilebaz, daha açıkçası MASKARA bir vezir. İnsan bu çehrelerin çoğaldığını görünce, Osmanlı İmparatorluğunun kuvvet ve mukavemetini takdirle anıyor. Çünkü, bunların idare ettiği bir ülke, çok daha önce batabilirdi.

Dış Ticaret ve Her Çeşit Banka İşlerinizde:

EMNİYET - BİLGİ ve SÜRAT

İthalat ve ihracat muameleleriniz için Akbank dünyanın her tarafında en muteber bankalarla iş birliği yapmakta ve yüzlerce muhabir çalıştırmaktadır. Her çeşit ticari banka muameleniz AKBANK IBM Elektronik makinalarında emniyetle sonuçlandırılmaktadır.

AKREDİTİF - KAMBİYO VE HER ÇEŞİT TİCARİ MUAMELE İÇİN AKBANK'I TERCİH EDİNİZ

AKBANK

EN VERİMLİ KUYU

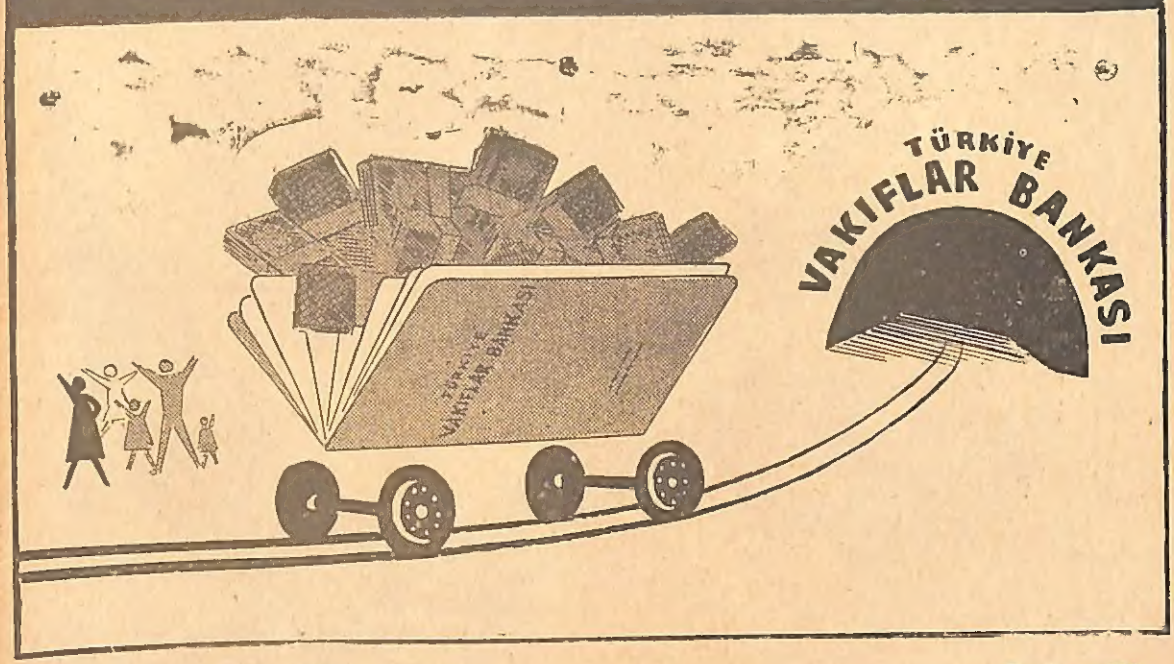

(Basın : 11490 — A — 20291) Tarih — 292

TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI

(Basın : 10645 - A - 20139) Tarih — 293

HER MEVSİMDE

SİZE

akfil

YAKIŞIR